

Nr 335.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående indragning av de teologie professorsprebendena; given Stockholms slott den 19 mars 1920.

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed

dels föreslå riksdagen att för sin del medgiva, att indragning av de teologie professorsprebendena må i den ordning Kungl. Maj:t prövar skäligt bestämma och enligt den ersättningsgrund, som i Kungl. Maj:ts cirkulär den 28 april 1882 finnes angiven, successivt genomföras;

dels ock meddela riksdagen, att det anslagsbelopp, som i avbidan på proposition angående prebendeinstitutionens upphörande beräknats i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag under riksstatens åttonde huvudtitel, punkt 97, icke erfordras, i vad detsamma avser lönefyllnad till vederbörande professorer i anledning av de åt dem anslagna prebendernas indragning; kommande ej mindre i anledning härav än även vid bifall till vad under punkterna 101, 102, 106, 108, 114, 115 och 122 under åttonde huvudtiteln i årets statsverksproposition föreslagits det ordinarie bestämda anslaget till universitetet i Lund att upptagas till 907,616 kronor.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

GUSTAF.

Olof Olsson.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 19 mars 1920.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern BRANTING,
 Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena friherre PALMSTIERNA,
 Statsråden: UNDÉN,
 THORSSON,
 OLSSON,
 SANDLER,
 NOTHIN,
 NILSSON,
 ERIKSSON,
 SVENSSON,
 HANSSON.

*Indragning av
 de teologie
 professors-
 prebendena.*

Departementschefen, statsrådet Olsson anförde härefter:
 Genom beslut den 16 maj 1919 uppdrog Kungl. Maj:t åt en kommitté, bestående av extra föredraganden i ecklesiastikdepartementet, hovrättsrådet William Linder, ordförande, samt ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren Johan Jönsson i Revinge, domänintendenten Sven Linders, ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren Per Nilsson i Bonarp, förste kanslisekreteraren i ecklesiastikdepartementet Hilding Nordström och kontraktsprosten, kyrkoherden i Gårdstånga pastorat Carl Vollmer, att inkomma med utredning om och förslag till förändrad kyrklig indelning och organisation i de delar av Lunds stift, som tillhörde Kristianstads och Malmöhus län. Sedan fråga uppkommit om den ställning, som prebendepastoraten inom nämnda delar av Lunds

stift borde intaga vid den ifrågasatta omregleringen, anbefalldes Kungl. Maj:t genom beslut den 1 augusti samma år sagda kommitté, den s. k. Skånekommittén, att verkställa utredning angående möjligheten och lämpligheten av prebendeinstitutionens i riket upphörande, till den del den samma ännu kvarstode, samt framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning. I sammanhang härmed förordnades domprosten i Lund, professorn Magnus Pfannenstill och professorn Nils Johan Göransson att såsom ledamöter delta i kommitténs arbete, i vad det avsåge sistberörda fråga.

Med anledning av omförmälda särskilda uppdrag avgav Skånekommittén den 13 november 1919 betänkande med förslag till avveckling av prebendeinstitutionen, vilket betänkande jämte en därvid fogad, av Pfannenstill avgiven reservation torde få såsom bilaga fogas vid detta protokoll.

Skånekommitténs betänkande och däröver avgivna yttranden.

Sedan departementschefen härefter uppläst omförmälda betänkande, fortsatte han:

Över Skånekommitténs förslag till prebendeinstitutionens avveckling hava på grund av särskilda remisser yttranden till Kungl. Maj:t avgivits dels den 28 januari 1920 av kanslersämbetet för rikets universitet, vilken myndighet i ärendet hört de större akademiska konsistorierna och teologiska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund ävensom de båda universitetens drätselnämnder, dels den 17 februari 1920 av kammarkollegium och statskontoret, dels ock respektive den 18 och den 12 i sistnämnda månad av ärkebiskopen samt av biskopen i Lunds stift. Vidare hava av mig från de teologiska fakulteterna i Uppsala och Lund införskaffats vissa i och för ärendets beredning till föredragning nödiga befunda upplysningar rörande arten och omfattningen av den prästerliga verksamhet, som professorerna i praktisk teologi hittills varit i tillfälle att utöva inom de till dem anslagna prebendepastoraten, ävensom beträffande den utsträckning, vari den praktiska utbildningen av de blivande prästerna kunnat anknytas till det prästerliga arbetet inom sagda församlingar.

En kortfattad redogörelse för huvudinnehållet i vederbörandes yttranden kommer jag att senare meddela.

Av den i Skånekommitténs betänkande lämnade historiska redogörelsen för prebendeinstitutionens avveckling sedan mitten av 1800-talet framgår, att för närvarande endast 2 lektorsprebenden, 5 biskops-

Ännu kvarvarande prebenden.

prebenden samt 14 professorsprebenden — samtliga dessa sistnämnda förenade med professorsbefattningar inom de teologiska fakulteterna — finnas kvar.

I fråga om de ännu återstående *biskopsprebendena* hava såväl kyrkomötet, år 1915, som riksdagen, år 1916, lämnat formligt medgivande till deras indragning samt bemyndigat Kungl. Maj:t att beträffande varje särskilt prebende bestämma tidpunkten, då prebendenaturen skulle upphöra.

Vidkommande *lektorsprebendena* gäller, att man ansett de kvarvarande prebendena av denna kategori numera kunna indragas, utan att ett inhämtande av kyrkomötets medgivande vore erforderligt. Till den del, dessa prebendens indragning nödvändiggör beviljande av lönefyllnad åt vederbörande lektor, måste däremot ärendet underställas riksdagens prövning.

Vad slutligen *professorsprebendena* beträffar, har väl dels 1893 års riksdag uttalat önskan därom, att jämväl dessa prebenden måtte, så snart ske kunde, indragas, dels ock 1868 års kyrkomöte för sin del medgivit dylik indragning, under förutsättning att för kompetens till teologie professorsbeställning fordrades intyg om ett års prästerlig tjänstgöring inom församlingen, men då något formligt beslut i saken icke kan anses föreligga från riksdagens sida samt det av kyrkomötet uppställda villkoret hittills icke blivit uppfyllt, och det synes tveksamt, om det bör uppfyllas, lär det vara nödigt underställa frågan om professorsprebendens indragning, vilken fråga ju är av privilegienatur, såväl riksdagens som kyrkomötets prövning. Enär sagda indragning nödvändiggör beviljandet av ökade anslag av allmänna medel till vederbörande professorer, erfordras jämväl i detta hänseende riksdagens medverkan till åtgärden i fråga.

Böra
de teologie
professors-
prebendena
indragas?
Frågan om
undantags-
ställning för
professorerna
i praktisk
teologi.

Kommittén.

I det nyss upplästa betänkandet hava kommitterade lämnat en sammanfattning av de huvudsakliga skäl, som anförts för och emot prebendeinstitutionens upphävande, såväl de skäl, vilka hänföra sig till prebendena i allmänhet, som de, vilka särskilt taga sikte på de teologie professorsprebendena. Kommitterade förklara, att de efter övervägande av skälen för och emot institutionens bevarande kommit till den bestämda övertygelsen, att institutionen borde i sin helhet försvinna, enär de fördelar, som densamma under vissa förhållanden kunde medföra, icke stode i rimlig proportion till de olägenheter, med vilka den städse vore förbunden.

Pfannenstills
reservation.

En av kommitténs ledamöter, domprosten Pfannenstill, har reserverat sig i fråga om professorsbefattningarna i praktisk teologi, enär

dessas innehavare enligt hans mening uti här ifrågavarande hänseende intoge en särställning och därför fortfarande borde äga tillgång till prebenden. Med hänsyn till området för dessa professorers vetenskapliga forskningsarbete — församlingens och församlingens historia och teori — behövde de enligt reservantens mening äga osökt tillfälle att ständigt själva i egenskap av pastorer i egna församlingar utöva alla prästerliga funktioner samt att omsätta gängse äldre teorier rörande församlingens i praktiken för att kunna föreslå nödiga förbättringar ävensom att pröva de nya uppslagen i fråga om församlingens arbete. Professorerna i praktisk teologi behövde även i egenskap av ledare för de praktiska övningskurser, vilka ingingo såsom ett sista led i de blivande prästernas utbildning vid universiteten, äga tillgång till en församling för att där, i den mån det läte sig göra utan men för den normala församlingens, kunna giva prästkandidaterna den första nödvändiga handledningen till de meddelade kunskapernas tillämpning.

I de över kommitténs förslag avgivna yttrandena hava vederbörande i allmänhet ansett sig böra tillstyrka förslaget i fråga, till den del detta avsåge de prebenden, som icke vore upplåtna åt professorerna i praktisk teologi. I fråga om de åt sistnämnda professorer anslagna prebendena hava meningarna däremot varit mycket delade.

Vederbörandes yttranden över kommitténs förslag.

Teologiska fakulteten i Lund har anslutit sig till reservanten Pfannenstills uppfattning, att två pastorat — ett vid vardera universitetet — borde bibehållas såsom prebenden för professorerna i praktisk teologi. Endast en av fakultetens ledamöter, professorn S. E. Aurelius, har, ehuru han icke ville underkänna betydelsen av de argument, som framförts mot prebendeinstitutionens bibehållande, likväl förklarat sig vara anhängare av institutionens bevarande i dess nuvarande omfattning.

Det större akademiska konsistoriet i Lund har enhälligt såsom sitt yttrande åberopat vad teologiska fakulteten i saken anfört.

Teologiska fakulteten i Uppsala har tillstyrkt kommitténs förslag om indragning av samtliga professorsprebenden, även dem, som äro förenade med professurerna i praktisk teologi. Av fakultetens motivering torde följande förtjäna anföras.

Fakulteten förklarade sig anse, att prebendeinstitutionen för den teologiska forskningen såsom sådan haft ett värde, som icke lätteligen torde kunna till fullo ersättas. En förutsättning för prebendernas bevarande under nuvarande förhållanden vore emellertid, att i prebendepastoratet funnes, utom prebendarien, ytterligare en präst, vald av pastorstborna. Då med hänsyn till bestämmelserna i 1910 års ecklesiastika

lönelagstiftning en dylik anordning icke låtit sig genomföra i de flesta nyreglerade prebendepastoraten, hade så stora svårigheter uppstått för en tillfredsställande skötsel av sagda pastorat, att det enligt fakultetens uppfattning i längden icke bleve möjligt att bevara prebendeinstitutionen. Beträffande frågan om bibehållande av prebende till professuren i praktisk teologi förklarade sig fakulteten hava känt någon tvekan. Men med den utveckling, som denna professur tagit i Uppsala, där den endast omfattade den rent teoretiskt-vetenskapliga sidan av ämnet, ansåge fakulteten dock, att principiellt sett icke några flera skäl talade för bibehållandet av prebende till denna professur än till de övriga. Den praktiska sidan av detta ämne, som särskilt skulle kunna motivera bibehållande av prebende, tillhörde numera området för det praktiskt-teologiska övningsinstitutet. Då det dessutom icke torde vara mera möjligt att vinna ändring i utfärdade löneregleringsresolutioner för prebendet till denna professur än för de övriga, ansåge sig fakulteten böra avstå från att biträda Pffannenstills reservation.

Vid ärendets handläggning i det större akademiska konsistoriet i Uppsala har en av teologiska fakultetens ledamöter, professorn E. M. Billing, vilken varit förhindrad närvara vid frågans behandling i fakulteten, anfört, bland annat, följande.

Han såge sig på de av fakulteten anförda grunderna nödsakad att tillstyrka bifall till kommitténs förslag om indragning av de teologie professorsprebendena, i den mån detta förslag avsåge de prebenden, som vore förenade med andra professurer än de i praktisk teologi. Vad åter beträffade professorsbefattningarna i praktisk teologi, delade han i det väsentliga den uppfattning, som kommit till uttryck i Pffannenstills reservation. Om innehavarna av sistnämnda professurer avskures från tillfället att själva regelmässigt deltaga i församlingsarbete, skulle de icke blott, såsom, om än i skiftande grad, fallet vore med samtliga teologie professorer, gå miste om många befruktande impulser för sitt vetenskapliga arbete utan i själva verket avstängas från den levande kontakten med själva sitt egentliga forskningsobjekt. En sådan ställning innebure för dem något direkt onaturligt. Den kunde i viss mån sägas vara analog med den, som uppkomme, om t. ex. en professor i praktisk medicin ej finge tillgång till egen klinik. Även en annan omständighet funnes, som för ett klart bedömande av frågans verkliga innebörd vore förtjänt av det noggrannaste beaktande. Professorn i praktisk teologi vore enligt nu gällande ordning tillika föreståndare för det s. k. praktiska övningsinstitutet. Skulle denna förbindelse kunna upprätthållas även efter det sagde professor upphört att vara prebendarie

— vilket syntes vara av stor betydelse såväl från universitetens som från kyrkans synpunkt — bleve det nödvändigt att tillse, att han alltid vore en person, som själv utövat och vore väl förtrogen med den prästerliga verksamheten. Huru detta krav på lämpligaste sätt skulle tillgodoses vore en fråga, som syntes vara i behov av närmare utredning. En annan sak, som borde bliva föremål för särskild undersökning, innan man fattade avgörande beslut i fråga om indragning eller bibehållande av de med professurerna i praktisk teologi förenade prebendena, vore spørgsmålet om möjligheten att övervinna de svårigheter, som med hänsyn till bestämmelserna i de nya löneregleringslagarna från den kyrkliga organisationens synpunkt mötte för ett bibehållande av prebendeinstitutionen även i den inskränkta omfattning, som här vore i fråga. Han skulle därför, därest han haft tillfälle deltaga i fakultetens behandling av ärendet, hava velat föreslå, att frågan om indragning av de med professurerna i praktisk teologi förenade prebendena måtte göras till föremål för förnyad utredning. Då emellertid teologiska fakultetens yttrande, vad slutyrkandet beträffade, vore enhälligt samt vidare den knappa tiden gjorde det för konsistoriet omöjligt att taga ärendet under förnyat övervägande, ansåge han sig ej böra framställa något formligt yrkande i saken.

Även en annan av teologiska fakultetens ledamöter, som icke haft tillfälle att närvara vid fakultetens behandling av denna fråga, professorn J. A. Kolmodin, har yttrat sig vid ärendets handläggning i konsistoriet. Han förklarade sig anse prebendeinstitutionen vara av synnerligt värde för samtliga teologie professorer. I fråga om professuren i praktisk teologi instämde han med Billing. En förutsättning för institutionens bevarande vore emellertid, att komministratorerna kunde bibehållas i prebendepastoraten. Då denna enligt hans mening nödvändiga förutsättning icke hade någon utsikt att förverkligas, ansåge han sig icke böra framställa något yrkande.

Det större akademiska konsistoriet har utan votering beslutat instämma med teologiska fakulteten och sålunda tillstyrka bifall till kommitténs förslag.

Universitetskanslern, som förordat indragning av professorsprebendena i allmänhet, har beträffande de prebenden, som äro förenade med professurer i praktisk teologi, framhållit, att deras prebendeegenskap vore påkallad av alldeles särskilda omständigheter, vilka nödvändiggjorde en grundlig prövning av spørgsmålet, huruvida de kunde utan skada och förfång för prebendeinnehavarnas ämbetsgärning och för den akademiska

undervisningen utan vidare indragas. I detta hänseende har universitetskanslern anfört, bland annat, följande:

»Av ovanstående redogörelse torde med full tydlighet framgå, dels att för ett rätt handhavande av den praktiska prästutbildningen efter avlagd teologie kandidatexamen fordras, att tillfälle beredes de studerande till övning medelst verksamhet inom en kyrkoförsamling, dels ock att den universitetsprofessor, som i sista hand närmast under fakulteten står i ansvar för denna utbildning, nämligen professorn i praktisk teologi, måste äga icke blott förut vunnen personlig erfarenhet i samtliga till prästens ämbetsgörning hörande praktiska förrättningar, utan även fortsatt tillfälle att vidmakthålla och utvidga denna erfarenhet. Likasom för utbildningen i medicin, kirurgi eller andra praktiskt medicinska discipliner ovillkorligen kräves icke blott bokliga kunskaper utan även — och, då det gäller utbildningen av praktiska läkare, framför allt — övning jämte handledning vid sjukbädden, d. v. s. klinisk undervisning, och för den kliniske läraren lika ovillkorligt fordras tillfälle till fortsatt praktisk läkarverksamhet, så måste också vid utbildningen av präster motsvarande hjälpmedel för de studerandes utbildning och för lärarens fortsatta praktik finnas att tillgå. Det är givetvis i detta hänseende prebendeinstitutionen ägt och fortfarande äger, såsom av det förut sagda torde framgå, sin egentliga betydelse, särskilt då det gäller professorerna i praktisk teologi.»

Kanslersämbetets hemställan går ut på, att Kungl. Maj:t täcktes bifalla kommitténs framställning om indragning av de kvarvarande professorsprebendena, tills vidare dock med undantag för två pastorat, avsedda att, därest — efter den utredning, som ytterligare kunde finnas erforderlig i fråga om sättet för upprätthållande av sambandet mellan kyrkan och professorernas i praktisk teologi akademiska verksamhet — prebenden för dessa professorer skulle anses böra bibehållas, härtill användas, ävensom föreslå riksdagen att lämna sitt medgivande därtill, att under nämnda förutsättning Kungl. Maj:t finge ej mindre bestämma, vilka pastorat sålunda skulle utgöra prebenden vid ifrågavarande två professurer, än även meddela i samband därmed erforderliga bestämmelser i fråga om lönefyllnad till vederbörande professorer.

Biskopen i Lunds stift har förklarat sig vara livligt övertygad därom, att prebendeinstitutionen, såvitt den rörde universitetens teologiska fakulteter, under den gångna tiden länt både den teologiskt vetenskapliga forskningen och den svenska folkkyrkaus församlingsliv till oberäknelig välsignelse, samt att dess upphävande skulle åt båda hållen medföra stor skada. Han har därför avstyrkt ett sådant upphävande.

I fråga om särskilt de prebenden, som vore förenade med professurerna i praktisk teologi, har han förklarat sig instänma i universitetskauslorns yttrande.

Ärkebiskopen har förklarat sig anse det vara av stor betydelse, att den teologiska fakulteten genom prebendeväsendet ägde nära samband med kyrkan. Då emellertid varje tvång härvidlag vore av ondo, borde teologiens representanter vid universitetet äga rätt att välja mellan att mottaga ett prebende eller att vara utan sådant. Skulle prebendena i allmänhet försvinna, borde dock under alla förhållanden professurerna i praktisk teologi vara förbundna med prebenden.

Kammarkollegium och statskontoret hava från de synpunkter, ämbetsverken ägde företräda, icke haft något att erinra mot professorsprebendernas indragning. Ämbetsverken hava därvid tillika uttryckligen framhållit, att de saknade möjligheter bedöma frågan, huruvida av särskilda i handlingarna närmare omförmälda anledningar prebenden fortfarande borde vara förenade med professurerna i praktisk teologi.

För egen del hyser jag i likhet med kommittén ingen tvekan därom, att de skäl, som kunna andragas mot prebendeinstitutionens bevarande, äro så starka, att institutionen i fråga bör i största möjliga utsträckning avvecklas. Vederbörande, som yttrat sig i ärendet, hava också, såsom framgår av vad förut anförts, med få undantag tillstyrkt bifall till kommitténs förslag, i vad detta avsåge indragning av andra prebenden än dem, som vore förenade med professurerna i praktisk teologi.

Beträffande sistnämnda prebenden däremot hava uppfattningarna varit mycket delade, i det att teologiska fakulteten i Uppsala — ehuruval med någon tvekan — ävensom större akademiska konsistoriet därstädes tillstyrkt indragning även av dessa prebenden, under det att övriga hörda vederbörande, som yttrat sig i detta hänseende, antingen definitivt avstyrkt indragning eller ock påyrkat särskild utredning i vissa angivna avseenden, innan beslut i saken fattades.

De upplysningar, som, enligt vad förut meddelats, av mig införskaffats från teologiska fakulteterna i Uppsala och Lund, giva vid handen, att vederbörande professorer i praktisk teologi endast i mycket obetydlig utsträckning — i Uppsala ej alls — varit i tillfälle att anknyta den praktiska utbildningen av de blivande prästerna till det prästerliga arbetet inom sina respektive prebendepastorat (senast Gamla Uppsala och Stora Uppåkra). Med hänsyn till sagda pastorats läge i förhållande till universitetsstäderna torde en dylik anknytning även vara omöjlig att åvägabringa. Vill man, att prebendena skola kunna användas som

Departements-
chefen.

övnings- och åskådningsmaterial vid prästkandidaternas utbildning, torde det, såsom även av kommittén framhållits, vara nödvändigt att såsom prebenden disponera vederbörande stadsförsamling, eller åtminstone de angränsande landspastorat — Helga Trefaldighet och S:t Peters kloster — vilkas kyrkor och pastorsexpeditioner äro belägna inom sagda städer. En dylik anordning är dock av olika orsaker knappast möjlig att genomföra och synes icke heller hava på allvar ifrågasatts. Från här ifrågavarande synpunkt sett torde vid sådant förhållande giltig anledning icke föreligga att bibehålla prebendena för professurerna i praktisk teologi.

Vad beträffar prebendernas betydelse för sagda professorers egen utbildning och deras arbete på det rent vetenskapliga området, framgår av förutberörda upplysningar, att professorerna själva synas betrakta verksamheten i prebendet såsom mycket betydelsefull för deras professorsgärning. Det synes mig dock, som om kommittén skulle hava rätt i sin uppfattning, att prebendariernas rent prästerliga arbete ensamt för sig, även om detta i enstaka fall kan vara jämförelsevis betydande, knappast kan anses vara av tillräcklig omfattning och kontinuitet för att skänka den verkliga förtroget med och den allsidiga erfarenhet om församlingsvården, som framhållits såsom önskvärda för innehavarna av förevarande professorsbefattningar.

Ehuru jag, såsom framgår av det nyss anförda, förmenar, att starka skäl tala för indragning jämväl av de prebenden, som äro förenade med professurerna i praktisk teologi, anser jag dock med hänsyn till den tvekan, som yppats från teologiskt håll, möjlighet till vidare utredning i vissa hänseenden böra lämnas öppen, innan definitivt beslut fattas om indragningen av dessa prebenden. De spörsmål, som därvid skola undersökas, angå emellertid lämpligaste sättet för befrämjande av den vetenskapliga forskningen inom den praktiska teologiens område och av de blivande prästernas praktiska utbildning, således frågor, vilka närmast höra under Kungl. Maj:ts prövning. Jag finner därför den omständigheten, att de rent praktiska skälen för prebendeinstitutionens bibehållande på denna enstaka punkt anses starkare än i fråga om övriga professurer, icke böra utgöra hinder för riksdagen och kyrkomötet att i princip lämna sitt medgivande till samtliga professorsprebendens indragning samt bemyndiga Kungl. Maj:t att, i den ordning Kungl. Maj:t prövar skäligen bestämma och enligt den ersättningsgrund, som i cirkuläret den 28 april 1882 finnes angiven, successivt genomföra sagda indragning.

I fråga om lämpligaste tidpunkten för indragningen av de olika professorsprebendena anser jag i likhet med kommittén, att man bör sträva efter att låta avvecklingen äga rum under så mjuka former som möjligt, dock med beaktande av att den bör vara slutförd inom rimlig tid. Den av kommittén uppgjorda planen för institutionens successiva avveckling synes mig stå i god överensstämmelse med nyssberörda ledande synpunkt. Då definitivt beslut angående prebendens naturens upphörande i det särskilda fallet kan av Kungl. Maj:tt fattas först efter det samtliga vederbörande i orten blivit hörda, torde det icke vara lämpligt att i detta sammanhang närmare ingå på frågan om tiden för indragningens genomförande.

Tidpunkten för de olika prebendernas indragning.

Den kostnad, som i form av lönefyllnad skulle orsakas statsverket genom samtliga professorsprebendens indragning, har av kommittén uppskattats till 44,936 kronor, vilket belopp dock, sedan vissa nuvarande tjänstinnehavare avgått från sina professurer, komme att minskas till 42,264 kronor.

Erforderlig lönefyllnad till vederbörande professorer.

Enligt kommitténs avvecklingsplan skulle de första professorsprebendena komma att indragas först den 1 maj 1921. Med hänsyn såväl härtill som till vad jag förut anfört angående nödvändigheten att inhämta yttranden från vederbörande i orten, innan tidpunkten för ett prebendes indragning bestämmes, läser frågan om beviljande av erforderlig lönefyllnad av statsmedel till vederbörande befattningshavare icke böra göras till föremål för prövning vid nu pågående riksdag, utan torde det vara lämpligast, att medel till de under år 1921 eventuellt behövlige lönefyllnadsbeloppen upptagas i tilläggsstaten till riksstaten för sagda år. Det anslagsbelopp, som, i avbidan på proposition angående prebendeinstitutionens upphörande, upptagits i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag under riksstatens åttonde huvudtitel, punkt 97, torde därför, till den del sagda belopp avser lönefyllnad till vederbörande professorer i anledning av de åt dem anslagna prebendernas indragning, icke erfordras.

Kommittén har fäst uppmärksamheten därá, att, för den händelse Uppsala pastorat och Lunds pastorat befrias från sin egenskap att vara prebenden åt en teologie professor (förste teologie professorn) samt erhålla egna kyrkoherdar, dessa kyrkoherdar icke kunna göras till bisittare i vederbörande domkapitel utan ändring av de nu gällande bestämmel-

De blivande kyrkoherdarnas i Uppsala och Lund ställning till stiftsstyrelserna.

serna angående kapitlens sammansättning. Ehuru, såsom kommittén framhållit, åtskilliga skäl tala för lämpligheten av att ifrågavarande kyrkoherdar beredas säte och stämma i kapitlen, anser jag dock i likhet med kommittén, att denna fråga bör avgöras i samband med behandlingen av det förslag till fullständig omorganisation av domkapitlen, som nyligen framlagts av den s. k. domkapitelskommittén.

Till vad Skånekommittén i sitt av mig upplästa betänkande ävensom i sitt i betänkandet återopade utlåtande av den 3 november 1919 andragit angående behovet av ytterligare lönefyllnad för tiden efter den 1 maj 1920 åt den professor vid Lunds universitet, vilken såsom prebende innehar Husie pastorat, skall jag strax återkomma.

Vad kommittén för övrigt i betänkandet anført föranleder för närvarande intet särskilt yttrande från min sida.

På grund av vad jag sålunda anført, får jag hemställa, det Eders Kungl. Maj:t täcktes

dels föreslå riksdagen att för sin del medgiva, att indragning av de teologie professorsprebendena må i den ordning Kungl. Maj:t prövar skäligen bestämma och enligt den ersättningsgrund, som i Kungl. Maj:ts cirkulär den 28 april 1882 finnes angiven, successivt genomföras;

dels ock meddela riksdagen, att det anslagsbelopp, som i avbidan på proposition angående prebendeinstitutionens upphörande beräknats i statverkspropositionen till innevarande års riksdag under riksstatens åttonde huvudtitel, punkt 97, icke erfordras, i vad detsamma avser lönefyllnad till vederbörande professorer i anledning av de åt dem anslagna prebendernas indragning; kommande ej mindre i anledning härav än även vid bifall till vad under punkterna 101, 102, 106, 108, 114, 115 och 122 under åttonde huvudtiteln i årets statsverksproposition föreslagits det ordinarie bestämda anslaget till universitetet i Lund att upptagas till 907,616 kronor.

Vad föredragande departementschefen sålunda hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämde, behagade Hans Maj:t Konungen bifalla; och skulle till riksdagen avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Harald Frisk.

BETÄNKANDE
MED
FÖRSLAG TILL
UPPHÄVANDE AV PREBENDEINSTITUTIONEN

AVGIVET AV DEN AV KUNGL. MAJ:ET
DEN 16 MAJ 1919 TILLSATTA

KOMMITTÉN FÖR UTREDNING AV FRÅGAN
OM FÖRÄNDRAD KYRKLIG INDELNING OCH ORGANISATION
I VISSA DELAR AV LUNDS STIFT

STOCKHOLM 1920
ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEBOLAG

Till Konungen.

Genom nådigt brev den 16 maj 1919 uppdrog Eders Kungl. Maj:t åt en kommitté att inkomma med utredning om och förslag till förändrad kyrklig indelning och organisation i de delar av Lunds stift, som tillhörde Kristianstads och Malmöhus län; och utsågos till ordförande i denna kommitté extra föredraganden i ecklesiastikdepartementet, hovrättsrådet Fredrik William Linder samt till övriga ledamöter i kommittén ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren Johan Jönsson i Revinge, domänintendenten Sven Linders, ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren Per Nilsson i Bonarp, förste kanslisekreteraren i ecklesiastikdepartementet Jonas Hilding Magnus Nordström och kontraktsprosten, kyrkoherden i Gärdstånga pastorat Carl Vollmer.

Sedan fråga uppkommit om den ställning, som prebendepastoraten inom ovan nämnda delar av Lunds stift borde intaga vid den ifrågasatta omregleringen, fann Eders Kungl. Maj:t genom nådigt beslut den 1 augusti 1919 gott uppdraga åt bemälda kommitté att verkställa utredning angående möjligheten och lämpligheten av prebendeinstitutionens i riket upphörande, till den del densamma ännu kvarstode, samt framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning. I sammanhang härmed förordnades domprosten i Lund, professorn Göran Magnus Pfannenstilla och professorn i Uppsala Nils Johan Göransson att såsom ledamöter deltaga i kommitténs arbete, i vad det avsåge sistberörda fråga.

Kommittén, som numera slutfört sitt arbete så vitt angår spørsmålet om prebendeinstitutionens upphörande, får härmed till fullgörande av ifrågavarande del av sitt uppdrag i underdånighet anföra följande.

Prebendeinstitutionens historia i Sverige sedan mitten av 1800-talet.

Med hänsyn till arten och omfattningen av det kommittén lämnade uppdraget har kommittén ansett nödigt att, i den utsträckning tiden det medgivit, närmare undersöka prebendeinstitutionens historia i vårt land sedan mitten av 1800-talet, vid vilken tidpunkt frågan om sagda institutions avskaffande började bli aktuell.

Med prebendepastorat (prebende) förstår man ett sådant prästgäll, där kyrkoherdetjänsten medföljer innehavandet av ett visst annat ecklesiastiskt ämbete och således icke blir föremål för särskild ansökning och tillsättning.

Prebendeinstitutionen leder sitt ursprung från medeltiden, då inkomsterna från vissa församlingar voro anvisade såsom »prebenden» (det latinska ordet *praebenda*

Definition.

Institutets uppkomst

betyder kost, kosthåll) åt de domkapitelsledamöter (kaniker), som tillika voro capitularas, d. v. s. hade rösträtt i kapitlet.

Efter reformationens genomförande i vårt land bibehöllos — åtminstone i viss utsträckning — prebendena för biskopar och domkapitelsledamöter. Under loppet av 1600-talet tilldelades prebenden åt gymnasielektorerna, vilka vid denna tid i regel voro präster, samt åt teologie professorer i Uppsala och Lund, tillika bispittare i kapitlet. Jämväl andra akademiska lärare än de teologie professorernaingo stundom prebenden såsom löneförbättring, varmed då naturligen för prebendarie, som ej redan förut var präst, följde skyldighet att låta prästviga sig.

Pästerska-
pets privile-
gier 1723.

Genom prästerskapets privilegier av år 1723 tryggades de prästerliga befattningshavare, vilka innehade prebenden, i sin besittning av dessa. I 4:de punkten av sagda privilegier stadgades nämligen, att »alle biskopar, superintendenter, theologiae doctores, professores, praepositi, pastores i städerna och på landet, lectores i gymnasierna, rectores och correctores i skolorna och alla präster i gemen må oförändrat njuta och behålla efter gammal hävd sina biskopsstift, *prebendesocknar*¹ och hemman, prästgårdar i städer och på landet» etc.

För att avskaffa prebendeinstitutionen — helt och hållet eller i fråga om någon viss kategori av prebendeinnehavare — liksom för att upphäva prebendens naturen hos något visst pastorat lära med hänsyn till sakens privilegiekaraktär jämlikt § 114 i regeringsformen sammanstående beslut av konung, riksdag och kyrkomöte vara erforderliga.

Kungl. brev
^{30/4} 1760.

Redan under 1700-talet synes missnöje hava yppats med prebendeinstitutionen. särskilt på grund av det intrång, som pastoraten därigenom ledo i sin rätt att själva välja sina kyrkoherdar. Spår härav märkas i kungl. brevet till konsistorierna den 30 april 1760 »angående vice pastorers och adjunkters antagande vid de församlingar, som äro anslagna till prebenden vid akademier och gymnasier», i vilket brev Kungl. Maj:t förklarade sig hava tagit under övervägande olägenheterna, att prebendepastoraten icke finge själva välja sina kyrkoherdar utan måste nöja sig med att betjänas av vice pastorer, vilka utsåges av prebendarierna, samt ålade konsistorierna att inkomma med yttranden, huruvida icke pastoratsborna kunde beredas tillfälle att genom omröstning välja vice pastor bland de skickliga prästmän, som föresloges av prebendarius »med konsistorii minne».

Reuterdahls
skrift 1832.

Ett skarpt angrepp på prebendeinstitutionen, särskilt i vad densamma berörde universitetsteologerna, gjordes av dåvarande prefekten vid det teologiska seminariet vid Lunds universitet, sedermera ärkebiskopen H. Reuterdahl, i hans år 1832 utgivna bekanta stridsskrift: »Om det teologiska studium, med särskilt hänseende till Sverige» (sid. 96—98). R. förklarade här bland annat, att »det svenska prebendeväsendet har länge varit ett åtlöje för utlänningen och till dess försvar kan även av svenskarna ingenting annat anföras än behovet att på vad sätt som helst skänka litteratörer ett nödortfött uppehälle».

Situationen
vid mitten av
1800-talet.

Ännu vid mitten av 1800-talet fortlevde dock i vårt land institutionen på det hela taget i sin gamla omfattning. Vid nämnda tid innehades prebenden huvudsakligen av följande grupper ecklesiastika tjänstemän:

1) biskoparna, vilka alla, undantagandes ärkebiskopen, innehade mer än ett prebende;

¹ Kursiverat av kommittén.

2) teologie professorerna och adjunkterna vid universiteten i Uppsala och Lund;

3) vissa professorer, tillhörande de filosofiska fakulteterna vid nämnda universitet (prebendena gingo i tur efter tjänsteålder mellan de professorer, som voro präster eller villiga att låta prästviga sig);

4) vissa lektorer i stiftsstäderna (prebendena gingo i tur mellan lektorerna efter liknande grunder som mellan professorerna inom filosofiska fakulteten).

Vid sagda tidpunkt började emellertid i riksdagen de angrepp mot institutionen, som smänningom lett därefter, att densamma numera kan betraktas såsom praktiskt taget avvecklad med undantag för de prebendepastorat, som innehavas av teologie professorer.

Vid riksdagen 1850—51 väcktes inom bondeståndet en motion, asyftande, förutom upphävandet av patronatsrätten, jämväl indragning av de prebenden, som voro anslagna till löner åt lärare vid undervisningsanstalterna. Motionen avstyrktes av vederbörande utskott (stats- samt allmänna besvärs- och ekonomiutskotten), som det vill synas åtminstone delvis av statsfinansiella skäl, och avlogs av ständerna.

1850—51 års riksdag.
Lärareprebendena

Nästföljande riksdag, 1853—54, bragtes ånyo frågan om prebendinstitutionens upphörande på tal i en motion inom bondeståndet, även nu i samband med spörsmålet om patronatsrätten. Utskotten ställde sig denna gång välvilliga till motionens syfte och tillstyrkte ständerna att hos Kungl. Maj:t anhålla, att »Kungl. Maj:t täcktes låta utreda ej mindre om och vilka prebendepastorater lämpligen kunna, utan men för kyrkan och det kyrkliga undervisningsväsendet, från deras egenskap av prebende fritagas, utan även det ersättningsbelopp, som, för åvägabringande därav, kunde erfordras, samt därefter för rikets ständer framlägga den nädiga proposition i ämnet, som Kungl. Maj:t kan finna för ändamålet lämplig». I sin motivering förklarade utskotten, att enligt utskottens åsikt biskopar, teologie professorer och teologie lektorer tillika borde »vara pastorar, på det de må äga tillfälle att såsom präster verka och på det de icke må vara skilde från det kyrkliga liv, som tillhör deras befattningar». Utskottens förslag godkändes av ständerna, vilkas underdåniga skrivelse (nr 154) är dagtecknad den 18 oktober 1854. Av diskussionen i prästeståndet framgår, att antalet av de pastorat, som enligt utskottens mening borde befrias från sin prebendenatur, uppgick till 17.

1853—54 års riksdag.

Även vid riksdagen 1856—58 väcktes genom motion i bondeståndet förslag i syfte att minska antalet prebendepastorat. Motionen åsyftade de åt biskoparna anslagna prebendernas skiljande från biskopsämbetena samt sagda pastorats förseende med särskilda kyrkoherdar. Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet förklarade i sitt betänkande, att utskottet genom en i betänkandet lämnad redogörelse för biskoparnas ämbetsalliganden ansåge sig hava ådagalagt, att biskoparna, utan att behöva sysselsätta sig med pastoralvården inom någon viss församling, hade tillfälle till en vitt omfattande prästerlig verksamhet, med vilken, om den skulle vederbörligen bestridas, biskopen svärligen kunde förena ett närmare deltagande i prebendepastoratens skötande. Utskottet hemställde därför, att ständerna måtte i en av utskottet föreslagen underdånig skrivelse med begäran om undersökning angående biskoparnas löneinkomster och framläggande av förslag till ny lönereglering för dessa befattningshavare tillika uttala den önskan, att biskoparnas prebendepastorat måtte i sådan egenskap komma att upphöra. Ständernas skrivelse av den 18 mars 1857 (nr 42) avfattades i överensstämmelse med utskottets förslag.

1856—58 års riksdag.
Biskopsprebendena

Lektorsprebendena.

Vid riksdagen 1856—58 antogs i sammanhang med då verkställd omorganisation av elementarläroverken ny lönereglering för lärarna vid dessa undervisningsanstalter. Härvid uppställde ständerna (i underdånig skrivelse nr 222 den 25 februari 1858 angående reglering av utgifterna under riksstatens åttonde huvudtitel) såsom villkor för rättigheten att komma i åtnjutande av de nya lönerna, »att, där prebendepastorat äro med lärareplatserna förenade, desamma, i mån av inträffande ledighet, skola indragas, undantagande likväl sådana, som åtfölja teologie lektorsbeställningar». I anledning av detta ständernas beslut förstärktes domkapitlet genom nådigt cirkulär den 20 mars 1858 angående de av ständerna genom nyssberörda beslut beviljade anslagen till rikets elementarläroverk och därmed sammanhängande frågor, »att, när de nuvarande prebendepastoraten efter hand komma att i denna egenskap upphöra, med undantag av det, som, där tillgång finnes, skall åtfölja den teologiska lektorsbeställningen, för de läroverk, som äga flera prebendepastorat, föreslå vilketdera, som med avseende å belägenhet och övriga förhållanden lämpligast må för framtiden med den teologiska lektionen förenas». ¹

Kungl. brev
4/10 1861.
Professorsprebendena inom filosofiska fakulteten i Lund.

Genom nådigt brev den 4 oktober 1861 med bestämmelser om ny utgiftsstat för Lunds universitet föreskrevs, att de två prebendepastorat, som då voro förenade med professorsämbeten inom filosofiska fakulteten — Stävie pastorat och Hardeberga pastorat — skulle efter de dåvarande innehavarnas avgång skiljas från universitetet. Av nådiga propositionen nr 77 till riksdagen 1862—63 angående ersättning till Lunds universitets löningsfond för minskad inkomst av Hardeberga prebendepastorat synes framgå, att nyssberörda föreskrift utfärdats med stöd av ständernas förut omförmälda skrivelse den 18 oktober 1854.

1859—60 års riksdag.
Biskopsprebendena.

Sedan jämlikt ständernas skrivelse den 18 mars 1857 angående ny lönereglering för biskoparna m. m. undersökning verkställdt rörande de med biskopsämbetena förenade inkomsterna, framlades genom nådig proposition nr 63 till riksdagen 1859 60 förslag till grunder för en reglering av biskoparnas avlöning. De sålunda föreslagna grunderna antogs med ett obetydligt tillägg av ständerna (skrivelse nr 206 den 29 oktober 1860), varvid dock prästeståndet för sin del påyrkade, att i en blivande författning i ämnet skulle intagas ytterligare några bestämmelser utöver de av Kungl. Maj:t föreslagna. — Enligt de antagna grunderna borde biskoparnas löner bestämmas så, att de uppginge till vissa fixerade belopp, olika i de olika stiftet, högst 16,000 riksdaler riksmünt (i Uppsala stift) och lägst 10,000 (i Kalmar och Visby stift). Om efter skedd utredning lönen funnes överstiga det fastställda beloppet med så stort värde, som svarade mot avkastningen av ett eller flera med tjänsten förenade prebendepastorat, borde detta eller dessa skiljas från densamma, dock att vid varje biskopsstol ett prebendepastorat borde bibehållas. Överskote en biskopslön det för densamma bestämda värdet med större belopp än som motsvarade inkomsten av därifrån skilda prebendepastorat, skulle Kungl. Maj:t bestämma, vilka inkomster ytterligare borde därifrån avskiljas. Dessa inkomster skulle ingå till statskontoret, redovisas under titel »biskopslöneregleringsfonden» samt användas till jämnande av annan biskopslön. På samma sätt skulle förfaras, om löneinkosterna befunes överstiga normalbeloppet med mindre summa än att något

¹ På grund av dessa bestämmelser hava småningom samtliga lektorsprebenden med undantag av dem, som förenats med lektorat i teologi, förlorat sin prebendeegenskap, och i samband därmed har lönefyllnad till vederbörande lärare beviljats genom särskilda beslut av riksdagen.

prebendepastorat genast kunde skiljas från biskopslönen i fråga. Så snart Kungl. Maj:t funne biskopslöneregleringsfondens årliga inkomst uppgå till så stort belopp, att av densamma ersättning kunde lämnas biskop för prebendepastorat, som borde men icke förut kunnat skiljas från tjänsten och förses med egen kyrkoherde, skulle Kungl. Maj:t giva befalning om prebendets avskiljande. — Genom nådigt beslut den 15 juni 1861 godkände Kungl. Maj:t det av ständerna antagna tillägget, varefter närmare föreskrifter angående de åtgärder, som skulle vidtagas i avseende på regleringen av biskopslönerna, lämnades i nådigt cirkulär den 26 februari 1864. — De beslutade biskopslöneregleringarna fastställdes under åren 1869—1882, och i samband därmed befriades 12 av de dittillsvarande 26 prebendepastoraten från sin prebendeegenskap.¹

Vid den sista ståndsriksdagen 1865—66 väcktes inom prästeståndet av professorn i Uppsala S. Ribbing motion om samtliga prebendepastorats indragning. Enär de skäl, som vid denna riksdag anfördes för och emot prebendeinstitutionens bevarande, sedermera oupphörligen återkommit under diskussionen rörande detta spörsmål, har kommittén ansett lämpligt att något utförligare redogöra för ärendets behandling i riksdagen.

1865—66 års
riksdag.

Till stöd för sitt förslag anförde motionären i huvudsak följande. Institutionen vore ett medel att avlöna tjänstemän, som huvudsakligen ägnade sig åt annat arbete än församlingsvård, och utgjorde således en den mest åskådliga motsats till det enda riktiga förhållandet, att församlingen endast såvida borde vara skyldig att avlöna en pastor, som hon i honom ägde en verklig och åt församlingens vård helt och hållet sig ägnande själasörjare. Erfarenheten hade också visat, att prebendepastoraten oftast icke bleve skötta med tillbörlig omsorg. Det hade till och med förekommit, att domkapitlen bland motiven för överflyttning av prebendenaturen från ett pastorat till ett annat andragit även det skälet, att ett pastorat, som förut länge varit prebende, behövde en kraftigare och noggrannare själavård. Motionären erkände betydelsen av de skäl, som kunde anföras mot upphävande av prebendepastoraten för teologiska lärare och domkapitelsledamöter, nämligen att dessa, så länge de tillika vore prebendeinnehavare, förbleve i omedelbar växelverkan med församlingen och därigenom icke allenast bleve i tillfälle att förvärva prästerlig erfarenhet och på samma erfarenhetsväg lära känna församlingens behov utan också sålunda vore i mindre fara att råka i sådana teoretiska förirringar, varpå exempel ej saknades hos andra länders blott teoretiska teologer. Dessa skäl för institutionens bevarande syntes likväl icke kunna eller böra uppväga avseende på vad som utgjorde församlingarnas billiga anspråk och oavvisliga behov. Det saknades ej heller alldeles utvägar att förekomma de befarade olägenheterna av prebendepastoratens upphörande. I detta hänseende föresloge motionären en föreskrift om skyldighet för den teoretiske teologen till viss prästerlig tjänstgöring ej mindre som villkor för befordran än även fortfarande efter vunen sådan.

Allmänna besvär- och ekonomiutskottet understödde motionärens förslag. I sitt betänkande (n:r 12) förklarade utskottet, att det vore av erfarenheten bekräftat, att prebendenas innehavare oftast icke själva bestridde pastoralvården inom desamma.

¹ Varje biskop fick behålla ett prebendepastorat utom biskoparna i Linköping och Härnösand, vilka behöllo två vardera. Av dessa sistnämnda prebenden indrogs det ena i Linköpings stift år 1885 och det ena i Härnösands stift år 1886.

»Vid sådant förhållande» — fortsatte utskottet — »förfaller hela betydelsen av det inkast, som vanligen gjorts emot prebendernas upphörande, att nämligen såväl biskoparna som ovannämnda lärare i teologi höra hava ett fält för prästerlig verksamhet. Såvitt behovet härav kan tillfredställas därmed, att tillfälle till predikande och annan dylik tjänstgöring icke saknas, bör sådant kunna beredas på annat sätt: varemot den djupare andliga erfarenhet, som endast vinnes genom den dagliga självården i den personliga beröringen med församlingsmedlemmarna, icke kan förvärfvas av den, som, ofta på icke ringa avstånd från församlingen, måste ägna sin mesta tid åt ett annat ämbete, vilket endast tillåter honom flyktiga, mer eller mindre regelbundna besök inom den församling, vars själasörjare han till namnet är. Det ligger i sakens natur, att två så viktiga ämbeten som biskopens, eller den teologiske lärarens vid ett lärdomsinstitut, och kyrkoherdens icke väl kunna hos en person förenas, utan att det ena varder bisak. Bäggedera kräva i vår tid sin man, och om det än för en biskop eller teologie professor må anses nyttigt att äga tillfälle att såsom präst verka och leva det kyrkliga liv, för vars vidmakthållande och utbredande de äro satta att verka, så måste det däremot vara i högsta grad olämpligt att till själasörjarens ansvar och mångfaldiga åligganden lägga de skyldigheter, som åtfölja förenämnda ämbeten. Ett billigt avseende på prebendeförsamlingens rätt bjuder därjämte att låta henne komma i åtnjutande av den fördel, andra församlingar äga, att nämligen hava sin själasörjare bosatt mitt ibland sig och icke nödgas i varje angelägenhet söka honom ofta en eller annan mil utom församlingens område.» — Utskottet hemställde, att ständerna måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t göra framställning om prebendepastoratens indragning vid dåvarande innehavares avgång.

Mot utskottets beslut anmäldes åtskilliga reservationer. Sju representanter för adeln förklarade sig icke kunna instämma i det ovillkorliga tillstyrkande, varuti utskottet stannat. De ansågo, att ständernas anhållan bort gå ut på att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande, om icke en vidsträcktare indragning av prebendepastoraten än den, som redan tidigare blivit beslutad, lämpligen kunde äga rum. — Av prästeståndets representanter reserverade sig inalles nio. Några av dessa reservanter framhöllo, att stiftsstyrelserna städse strävat efter att förordna de mera utmärkta e. o. prästmännen till vice pastorar i prebendepastoraten, samt att man för att ytterligare betrygga församlingarnas rätt kunde bestämma, att dessa finge rättighet att deltaga i val av vikarier. Rörande prebendeinstitutionens fördelar yttrade dessa reservanter följande: »Det kan icke för den teologiska bildningens målsmän vara utan vikt, att de bliva satta i tillfälle att utöva en andlig församlingsvård. Om de bliva alldeles främmande för det kyrkliga livet, sådant som det rör sig på församlingens djup, så är det fara värt, att de förrira sig i spekulationens labyrint. Exempel härpå lämna oss i överflöd utlandets högskolor, där de teologiska lärarna i allmänhet äro lekmän. Men varje gång prästen framträder inför sin församling för att avlägga vittnesbörd om sin tro, förstår han tvivelsutan bättre, än då vetenskapsmannen uppträder i katedern, att det icke går an att undfånga församlingen med några magra teorier. Under sådana förhållanden torde de olägenheter, som vidlåda den nuvarande prebendepastoratsinstitutionen, vara ganska ringa i jämförelse med de betryggande fördelar, som genom densamma tillskyndas den allmänna teologiska bildningen i vårt land. Ty det lär väl icke kunna bestridas att den vinst, varom här är fråga, är en vinst för församlingen

och icke endast för dem, som skola bildas till församlingslärare. Och utan tvivel har det liv, som den teologiska vetenskapens målsmän mitt i församlingen fört, bidragit därtill, att församlingens trosliv icke i vårt land skakats av så starka slitningar som å andra orter, och att den evangelisk-lutherska bekännelsen varit omfattad med en trohet, som man icke bör vara angelägen om att tillintetgöra.»

Utskottets förslag godkändes av borgare- och bondestånden men avlogs av prästeståndet. Ridderskapet och adeln anslöt sig till det i utskottet reservationsvis framförda yrkandet på en allmän utredning av frågan. Ärendet avgjordes genom omröstning i förstärkt utskott, då utskottet med en rösts majoritet beslöt »en underdånig anhållan hos Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande, om icke prebendepastoraten kunde, i den mån innehavarna avgå, indragas, samt att Kungl. Maj:t i sådant fall ville till nästkommande riksdag avlåta nådig proposition i ämnet, jämte förslag till ersättning åt vederbörande för de löneinkomster, som för närvarande från dessa pastorat utgå». Minoriteten röstade för att ständerna skulle »hos Kungl. Maj:t i underdånighet anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande, om icke en vidsträcktare indragning av prebendepastoraten, än den, som redan ägt rum eller i sammanhang med regleringen av biskopslönerna blivit anbefalld, lämpligen kunde ske». — Ständernas skrivelse (nr 72) är dagtecknad den 12 juni 1866.

I en särskild underdånig skrivelse av den 8 juni 1866 anhöll prästeståndet på anförda skäl, att Kungl. Maj:t måtte låta bero vid vad då vore stadgat och förordnat angående prebendena. I händelse Kungl. Maj:t skulle anse en ytterligare utsträckning i den redan beslutade indragningen böra ifrågakomma, hoppades ståndet, att frågan härom såsom berörande 1723 års privilegier måtte hänskjutas till ett kommande kyrkomöte.

Den genom ständernas förutnämnda skrivelse den 12 juni 1866 väckta frågan om de då ännu återstående prebendepastoratens indragning underställdes det år 1868 sammanträdande första kyrkomötet. Med hänsyn till den roll kyrkomötets beslut kommit att spela vid prebendefrågans vidare behandling, torde det vara lämpligt att lämna en jämförelsevis utförlig redogörelse för mötets förhandlingar rörande detta spörsmål.

1868 års
kyrkomöte.

Ärendet handlades av första tillfälliga utskottet, som i sitt betänkande (nr 1) avstyrkte bifall till ständernas framställning under åberopande av följande motivering.

»Såsom skäl för de ännu återstående prebendepastoratens indragning har först och främst blivit anført, att deras kyrkoherdar på grund av andra åligganden äro förhindrade att åt pastoralvården ägna den tid och omsorg, som densamma oundgängligen kräver, varföre det ock skall hava hänt, att dessa pastorater befunnits vida sämre vårdade än de övriga. Vidare har ock blivit sagt, att huru ringa och betydelselös den verksamhet än må vara, som de nu varande prebendekyrkoherdarna såsom sådana utöva, den dock i allt fall är till hinder vid fullgörandet av de viktiga och ansvarsfulla plikter, som dem i annat hänseende och i främsta rummet åligga.

Med anledning av det första ibland dessa skäl får utskottet förklara, att det nödgas anse uppgiften om de nämnda pastoratens vanvård så-om vilande på ett i någon mån osäkert rykte ända till dess den på officiell väg blivit bekräftad. Och detta så mycket snarare som det sätt, på vilket prästerskapet vid dessa pastorater tillsattes, icke giver utskottet skäligen anledning att befara en dylik vanvård. Prebende-

kyrkoherden är nämligen i allmänhet uti det lyckliga tillfälle att till sin vikarie kunna utse den allra bäste ibland stiftets obefordrade prästmän. Tänker man sig sålunda pastoralvården i sina detaljer utförd av en dylik ung, duglig och nitisk prästman under uppsikt och biträde av en kyrkoherde, som väl icke i teologiskt och kyrkligt hänseende kan tänkas stå efter mängden av sina ämbetsbröder, så torde antagandet näppeligen vara för dristigt, att denna pastoralvård, där icke särskilda orsaker tillkomma, skall befinnas, minst sagt, lika god om ej bättre än gemenligen är fallet.

Vidare kan utskottet icke heller finna det andra för prebendepastoratens indragning anförda skälet tillräckligt bindande. De nuvarande prebendeinnehavarna äro biskop, universiteternas teologie professorer och adjunker samt en och annan teologie lektor vid rikets elementarläroverk. Med avseende på biskop har det blivit anmärkt, att han såsom styresman för stiftet och visitator i församlingarna redan utövar en pastoralvård, som gör ett eget pastorat mindre eller alldeles icke för honom behöfligt. Men utskottet dristar för sin del förmena, att om han med skicklighet och framgång skall kunna utöva pastoralvården inom en vidsträcktare krets, så göres honom behov att vid sidan därav inom ett inskränktare område göra sig rätt förtrolig med församlingens önsknings- och angelägenheter. Vad åter de teologiska lärarna beträffar, så hava de just i det kyrkliga församlingslivet till dess ursprung, historia och närvarande tillstånd föremålet för sin vetenskapliga uppfattning och framställning, varför önskligt och nödigt torde vara, att de såsom lärare i församlingen ställas detta sitt föremål så nära som möjligt, ett krav, vars giltighet förnimmes med avseende på dem alla, men företrädesvis med avseende på läraren i den så kallade praktiska teologien. Tänker man sig åter det förhållande, som nu önskas införas, att den teologiska läraren icke längre står i det kyrkliga ämbetets tjänst, så torde, så vitt på denna yttre omständighet beror, en fara för honom vara för handen att fatta sin ståndpunkt utanför kyrkans tro och bekännelse och att vid sin vetenskapliga verksamhet röra sig i en riktning, som är densamma helt och hållet motsatt. Och då han tydligen med sin vetenskapliga övertygelse måste tänkas inverka på de unga män, vilka han har att bilda till lärare i församlingens tjänst, så skulle på detta sätt en teologi och en prästbildning kunna uppkomma, med vilka svenska kyrkan, åtminstone för det närvarande, funne sig föga belåten. Främmande länders och kyrkors historia torde i detta hänseende erbjuda varnande exempel.»

Mot utskottets beslut reserverade sig professorn Ribbing med instämmande av ytterligare en utskottsledamot. Reservationen är av följande lydelse:

»Emot utskottets beslut att avstyrka bifall till prebendepastoraternas upphörande, får jag anmäla min reservation. Man må huru mycket som helst se prebendeförsamlingarna till godo med utmärktare vikarier o. s. v. såsom skadeersättning för deras natur att vara prebenden, eller framhäva den nytta de själva medelbart genom den påstådda nödvändigheten av prebendestitutionen för kyrkan i det hela av samma institution skola äga. så blir det, enligt min åsikt, ändå alltid en orättvisa mot prebendeförsamlingar att dessa, utan att sådant beror av deras eget samtycke eller beslut, skola åläggas att löna en pastor, som ej uteslutande ofta endast undantagsvis, åt dem kan ägna sina krafter, alltså egentligen löna denne pastor för vad han såsom ämbetsman på en helt annan plats uträttar, under det de andra församlingarna från ett sådant åliggande äro fria. Beträffande preben-

darierna själva åter och den för riktigt utövande av deras huvudbefattning, nödvändiga andliga erfarenhet de endast som prebendarier skola kunna vinna, så följer redan i allmänhet av det ovan om prebende-institutionens förhållande till församlingen sagda, att densamma ej för senast angivna ändamål kan vara ett nödvändigt eller det enda medlet: en orättvisa är aldrig ett nödvändigt medel för ett verkligen gott. Men därtill kommer speciellt, att prebendena såsom medel för sagda ändamål för biskopar och domprostar äro *onödiga*, då dessa redan förut och i sina nämnda befattningar äga praktisk prästerlig verksamhet. För teologiska lärare åter är innehavandet av prebenden därutinnan *skadligt*, att värden om dessa, såvida den skall av dem handhavas, blir hinderlig för deras verksamhet såsom vetenskapsmän: och vad angår förvärvandet av den erfarenhet om det prästerliga kallet, vars behövlighet för den teologiske läraren jag ingalunda vill bestrida, så kan detta utan tvivel på annat sätt ernås, liksom händelsen är t. ex. med lärare i juridik och medicin beträffande nödig juridisk och medicinsk erfarenhet. För båda de nämnda slagen av prebendarier gäller dessutom, att i samma mån de skola och vilja sköta sina egentliga befattningar, *den* erfarenhet, de såsom pastorer i sina församlingar kunna förvärva, ej kan äga karaktären av oavbruten kontinuitet. Vad äntligen beträffar den befarade irrlärigheten hos en teologisk lärare, som ej ägde prebende, och det korrektiv däremot, som hans egenskap av prebendarie skall medföra, så fruktar jag att ingendera av dessa hypoteser håller stånd, redan av det erfarenhetsskäl, att varken innehavande av praktisk prästerlig befattning visat sig alltid skydda mot irrlärighet, ej heller t. ex. de teologie lektorer inom Sverige, som ej hava prebenden. så vitt jag vet, framstått såsom mera kätterska än de med prebenden försedda».

Under diskussionen i kyrkomötet framställdes av domprosten i Skara A. F. Sondén förslag, att mötet skulle tillstyrka bifall till ständernas anhållan, »under förutsättning att för kompetens till teologie professorsbeställning och teologie adjunktstjänst vid universiteten samt teologie lektorsbefattning vid elementarläroverken fordras intyg därom, att sökanden under ett år utövat prästerlig tjänst inom församlingen». Detta förslag antogs av mötet med 37 röster mot 22. — I kyrkomötets skrivelse (nr 1), som är dagtecknad den 24 september 1868, motiveras mötets beslut på följande sätt.

»Kyrkomötet har ägnat detta ärende en omsorgsfull prövning; och ehuru kyrkomötet icke förbiser vikten av de skäl, varpå man stött yrkandet om prebendernas bibehållande, nämligen att biskoparna böra vara och anses såsom pastorer, samt att kyrkan bör genom sina vigda tjänare uppehålla prästbildningen vid universiteten och meddela åtminstone den högre religionsundervisningen vid fäderneslandets offentliga elementarläroverk, har kyrkomötet likväl trots sig finna dessa åsikter icke oförenliga med prebendeinstitutionens upphörande. Vad nämligen biskopen beträffar, anser kyrkomötet honom så mycket hellre kunna undvara eget pastorat, som det måste vara honom obetaget att allestädes inom sitt stift taga del i pastoral självärd och andra prästerliga förrättningar; och i fråga om prästbildningen vid universiteten och den högre religionsundervisningen vid elementarläroverken, så torde även om prebendena indroges, deras ovan antydda huvudändamål kunna ernås därigenom, att före antagande till ifrågavarande lärarekall av sökande fordrades att hava vunnit nödig erfarenhet genom utövning av prästämbete inom församlingen, vilket kompetensvillkor nu icke förefinnes. — I anledning härav, och då det icke torde kunna förnekas, att jämväl prebendeförsamlingarna kunna äga skälliga anspråk

att komma i mera oavbrutet atnjutande av sin ordinarie pastors själavård, likasom att vid hans tillsättning äga något inflytande, får kyrkomötet, som antager att, jämlikt rikets ständers underdåniga skrivelse, den ifrågasatta indragningen må äga rum i mån av de nuvarande innehavarnes avgång, samt att ersättning för de genom prebendernas upphörande minskade inkomster kommer att åt blivande tjänsteinnehavare beredas, för sin del avgiva det yttrande, att — — — —.»

Mot mötets beslut reserverade sig ett flertal ledamöter, bland dem domprosten i Uppsala C. A. Torén, vilken på anförda skäl förklarade sig önska, att prebendeförsamlingar måtte bliva bevarade åtminstone åt samtliga biskopar samt åt innehavarna av professorsbefattningarna i praktisk teologi.

Av de under mötesdiskussionen framförda synpunkterna torde ett par, som hava avseende särskilt å de teologie professorsprebenderna, vara förtjänta av omnämmande, enär de eljest knappast synas hava framförts under de många debatterna rörande prebendeinstitutionens upphävande.¹

Dävarande teologie professorn i Uppsala, sedermera biskopen C. A. Cornelius, vilken tillhörde institutionens avgjorda motståndare,² framhöll, att det funnes en annan utväg än tilldelandet av prebenden för att bereda lärarna vid de teologiska fakulteterna möjlighet att förvärva den andliga erfarenhet, som vore erforderlig för ett rätt utövande av deras verksamhet såsom teologiska lärare. På flera ställen i utlandet måste de teologiska lärarna ej blott vara ordinerade präster, utan de voro även ålagda att var och en i sin tur uppehålla gudstjänsten uti en s. k. universitetskyrka. Därigenom bereddes lärarna tillfälle såväl att sätta sig in uti de praktiskt-kyrkliga funktionerna, som ock att genom egna exempel visa sina lärjungar, huru dylika funktioner skulle fullgöras.

En annan talare, biskopen L. A. Anjou, vilken uppträdde till prebendeinstitutionens försvar, ansåg det rättvist och billigt, att kyrkan bibehölls vid sin gamla rätt att vara representerad inom den högre teologiska vetenskapen. Det förefölle honom vara föga konsekvent att man, på samma gång man påyrkade hela prästbildningens förläggande till universitetet, ifrågasatte upphävandet av en institution, vilken utgjorde det band, som på det närmaste förenade de teologiska universitetslärarna med kyrkan, och sålunda inskränkte förbindelsen mellan kyrkan och dess lärare.

Den av 1868 års kyrkomöte uppställda förutsättningen för prebendeinstitutionens fullständiga upphörande blev icke uppfylld, och Kungl. Maj:t fattade överhuvud taget icke ställning till det ifrågasatta villkoret genom något formligt beslut i ärendet.

1882 års
cirkulär.

För att underlätta en kommande indragning av de ännu återstående prebendepastoraten förordnades emellertid genom nädigt cirkulär den 28 april 1882 (Svensk författningssamling nr 23), att en var, som därefter utnämndes till ämbete eller tjänst, varmed enligt gällande bestämmelser prebendepastorat vore förenat, skulle vara skyldig att, om och när Kungl. Maj:t så beslöte, avträda prebendepastoratet mot fyllnad i den med ämbetet eller tjänsten förenade lönen till belopp, vartill in-

¹ Se F. P. Hierta, Allmänna kyrkomötet 1868. Stockholm 1871.

² Han förklarade sig hysa den övertygelsen, att, så länge prästen vore till för församlingens skull och ej församlingen för prästens, ingen gärna kunde med hopp om framgång försvara prebendeinstitutionen.

komsten av prebendepastoratet funnes i lönestat upptagen eller vid löneröglering beräknad.

De prebenden, som vid tiden för tillkomsten av 1882 års cirkulär fortfarande måste anses skyddade av stadgandet i prästeståndets privilegier, voro följande:

1) ett biskopsprebende vid varje biskopsstol, 2) prebenden, anslagna åt lärare inom de teologiska fakulteterna vid universiteten, och 3) prebenden, förenade med teologie lektorsbeställningar vid elementarläroverken.

Ett initiativ till indragning av flertalet professorsprebenden togs år 1888 av teologiska fakulteten i Uppsala. I underdånig skrivelse den 27 juni nämnda år framhöll fakulteten, att dess ledamöter vore betungade med en mångfald äligganden och bestyr, som icke kunde anses tillhöra deras egentliga uppgift som akademiska lärare, och vilka avsevärt inskränkte deras för vetenskapligt arbete och för lärareverksamhet disponibla tid. Detta missförhållande hade sin grund i fakultetsmedlemmarnas skyldighet att tillika vara bisittare i domkapitlet samt kyrkoherdar i vissa åt dem anvisade prebendepastorat. Vad sistnämnda förhållande anginge, ansåge fakulteten, att beträffande professurerna i praktisk teologi den med prebendeinstitutionen följande fördelen av en alltjämt fortgående förbindelse mellan den teologiska vetenskapen och församlinglivet måhända vore av så stor betydelse, att de med dessa professorsbefattningar förenade prebendena borde bibehållas. I fråga om övriga teologiska lärarebeställningar vid universitetet däremot syntes en föreskrift om föregående prästerlig tjänstgöring vara tillräcklig för att tillgodose det praktiskt kyrkliga intresse, som, enligt fakultetens mening, ensamt kunde anföras såsom stöd för prebendeväsendets bibehållande. Fakulteten anhöll därför, att Kungl. Maj:t ville snarast möjligt vidtaga de åtgärder, som vore erforderliga »dels för upphävande av skyldigheten för teologiska fakultetens i Uppsala professorer att vara medlemmar av Uppsala domkapitel, dels för genomförandet i det väsentliga av de med teologiska professorsämbeten i Uppsala förenade prebendepastoratens indragning».

Teologiska
fakultetens i
Uppsala
underdåniga
skrivelse 27
juni 1888.

På grund av nådig remiss avgåvos yttranden i ärendet, i vad detsamma rörde prebendepastoratens indragning, av vederbörande akademiska myndigheter ävensom av statskontoret och kammarkollegium. Samtliga dessa myndigheter tillstyrkte bifall till fakultetens framställning samt förklarade sig anse, att de två närmast intill universitetsstaden belägna mindre prebendepastoratet Helga Trefaldighets församling och Vaksala borde bibehållas såsom prebenden åt de båda professorerna i praktisk teologi.

En särskild utredning verkställdes rörande lämpligheten att indraga professorsprebendena i Lund. Teologiska fakulteten och större akademiska konsistoriet därstädes avstyrkte den ifrågasatta indragningen. Övriga hörda myndigheter däremot tillstyrkte, att prebendena ifråga indroges med undantag av två, vilka borde tilldelas ordinarie professuren i praktisk teologi och en e. o. professur.

Teologiska fakultetens i Uppsala framställning ledde icke till något resultat.

Det dröjde ända från 1868 till 1893, innan kyrkomötet kom i tillfälle att å nyo syssla med frågan om prebendepastoratens indragning.

1893 års
kyrkomöte.

I anledning av framställning från Lundby pastorat i Göteborgs stift, vilket pastorat utgjorde prebende åt teologie lektorn vid högre latinläroverket i Göteborg, hemställde Kungl. Maj:t — under åberopande av att 1893 års riksdag medgivit. att

pastoratet ifråga tinge befrias från sin prebendenatur¹ — hos det nämnda är sammanträdande kyrkomötet (skrivelse nr 2), att mötet måtte för sin del samtycka till det ifrågasatta upphörandet av pastoratets prebendeegenskap. Enär de myndigheter, som yttrat sig i ärendet, förutsatt, att det samtycke från riksdagens och kyrkomötets sida, som jämlikt stadgandet i 114 § regeringsformen vore erforderligt i frågor av privilegienatur, redan skulle vara lämnat genom de av 1866 års riksdag och 1868 års kyrkomöte fattade besluten, samt att Kungl. Maj:t därför skulle vara befogad att omedelbart förordna om prebendenaturens upphörande i fråga om här förevarande pastorat, ansåg sig föredragande departementschefen, statsrådet Gilljam. böra i det yttrande till statsrådsprotokollet, vari han hemställde om avlåtande av framställningar i ämnet till riksdagen och kyrkomötet, särskilt motivera, varför frågan borde underställas nämnda representationer. I detta hänseende framhöll han *dels*, att riksdagsskrivelsen av 1866 icke innefattade något formligt beslut om prebendepastoratens upphörande utan närmast avsåge en utredning i ämnet, därvid uttryckligen angivits, att frågans slutliga behandling påkallade prövning av riksdagen, *dels ock* att den förutsättning, under vilken 1868 års kyrkomöte förklarar sig vilja biträda förslaget om indragningen, icke förverkligats, alldenstund Kungl. Maj:t icke i avseende å kompetens för teologiska lärarebefattningar uppställt den av kyrkomötet angivna fordran.

Kyrkolagsutskottet, som handlade ärendet, erinrade om det villkor, som uppställt av 1868 års kyrkomöte, men ansåg, att sagda förutsättning, vad de teologie lektorsbefattningarna anginge, icke under alla omständigheter kunde fasthållas, enär prebenden funnes endast vid ett fåtal av berörda tjänster. Vid sådant förhållande, och då i det föreliggande fallet särskilda, viktiga skäl syntes tala för den ifrågasatta förändringen, hemställde utskottet, att kyrkomötet måtte bifalla Kungl. Maj:ts framställning.

Mötets skrivelse (nr 7 av den 30 september 1893) är avfattad i överensstämmelse med kyrkolagsutskottets betänkande. — Under diskussionen i ämnet antyde en talare (biskopen G. Billing), att man, därest det år 1868 uppställda villkoret om ett års prästerlig tjänstgöring ej kunde uppehållas, borde på andra håll söka ersättning för det, som 1868 års kyrkomöte med sagda villkor velat vinna.

I nådig skrivelse (nr 9) till 1893 års kyrkomöte hemställde Kungl. Maj:t, att kyrkomötet måtte medgiva, att de ännu kvarvarande lektorsprebendena befriades från denna sin egenskap. Ut i det yttrande till statsrådsprotokollet, vari föredragande departementschefen, statsrådet N. Claëson, motiverade sagda förslag, meddelade statsrådet, att prebendepastorat dämera vore förenade med endast åtta av de teologie lektorsbefattningarna vid stiftstädernas allmänna läroverk, nämligen:

Landeryds pastorat med lektorsbefattning i Linköping.				
Vinköls	»	»	»	» Skara,
Över-Selö	»	»	»	» Strängnäs.
Badelunda	»	»	»	» Västerås,
Ojaby	»	»	»	» Växjö,
Hammarö	»	»	»	» Karlstad.

¹ I riksdagens skrivelse (den 29 april 1893, nr 84) anfördes tillika, att riksdagen i överensstämmelse med den uppfattning, vilken uttalats i rikets ständers skrivelse den 12 juni 1866, ansåge önskligt, att ännu återstående prebendepastorat så snart ske kunde, indroges.

Häggdångers pastorat med lektorsbefattning i Härnösand.

Endre » » » » Visby.

Enligt statsrådets mening vore denna omständighet av vikt, da det gällde att avgöra frågan, huruvida dessa prebendens indragning skulle få ske endast under uppställande av det för samtliga teologie lektorstjänster gällande kompetensvillkor, som ifrågasatts av 1868 års kyrkomöte. Sävitt statsrådet hade sig bekant, hade några olägenheter ej försports därav, att för den övervägande delen av de teologie lektorsbefattningarna prebenden icke varit anslagna och ej heller sökande till dem varit förbundna att för styrkande av sin kompetens förete intyg om att hava utövat prästerlig tjänst inom församlingen. Ej ens i de fall, där teologie lektorn tillika vore domkapitelsledamot, men saknade prebende, såsom sedan länge varit förhållandet i Kalmar och under senare år ägt rum i Göteborg, syntes saknaden därav hava föranlett några klagomål, som kunde giva fog för den mening, att vid indragning av teologie lektorsprebenden någon särskild bestämmelse skulle erfordras för att bibehålla lärarens intima samband med kyrkan och församlingslivet. Statsrådet konstaterade slutligen, att ett fastslående av det ifrågasatta villkoret skulle komma att vålla stora svårigheter med hänsyn därtill, att enligt gällande läroverksstadga kristendom icke utgjorde enda undervisningsämnet för en lektorsbefattning, samt utvecklade närmare sina farhågor i nämnda hänseende.

Kyrkolagsutskottet ansåg, att ett fullständigt eftergivande av den av 1868 års kyrkomöte uppställda förutsättningen icke borde ifrågakomma i förevarande fall. Samtliga de pastorat, varom vid tillfället vore fråga, utgjorde nämligen prebenden åt teologie lektorer vid läroverken i stiftsstäderna, vilka befattningshavare tillika vore bisittare i domkapitlen. Vid sådant förhållande vore det särskilt angeläget, att teologie lektorsbefattningarna vid dessa läroverk bekläddes av personer med styrkt teologisk kompetens, enär eljest svårigheter kunde uppstå för behörigt förrättande av de examina — pastoral- och prästexamina — som skulle inför domkapitlet avläggas, eller för anordnande av de teologiska disputationsprov, som kunde vid domkapitlen förekomma. En fordran på teologisk kompetens hos sökande till teologie lektorsbefattning vid ifrågavarande läroverk kunde enligt utskottets mening icke befaras komma att verka i någon mån skadligt för skolans intressen. Utskottet hemställde därför, att kyrkomötet måtte godkänna Kungl. Maj:ts framställning allenast under villkor, att såsom kompetensvillkor för teologie lektorsbefattning, varmed ledamotskap i domkapitel vore förenat, uppställdes fordran, att sökanden inför teologisk fakultet avlagt teologisk examen eller teologiskt disputationsprov. — Tre reservanter inom utskottet ansågo, att det uppställda villkoret om styrkt teologisk kompetens borde gälla i fråga om samtliga teologie lektorsbefattningar. Två andra reservanter höllo före, att kyrkomötets önskan om styrkt teologisk kompetens hos innehavarna av teologie lektorsbefattningar i stiftsstäderna icke borde erhålla formen av villkor för bifall till Kungl. Maj:ts förslag, utan att kyrkomötet i stället borde, i sammanhang med anmälan om sitt bifall till förslaget i fråga, hos Kungl. Maj:t hemställa om utfärdande av föreskrifter av förut angivet innehåll.

Majoriteten i kyrkomötet anslöt sig till den av ovannämnda tre reservanter hävdade meningen, och kyrkomötet beslöt godkänna Kungl. Maj:ts framställning »under villkor, att för kompetens till teologie lektorsbefattningar vid de allmänna

läroverken fordras, att sökanden inför teologisk fakultet avlagt teologisk examen eller teologiskt disputationsprov».

Under diskussionen i kyrkomötet hävdades från åtskilliga håll med styrka, att det ifrågasatta villkoret komme att medföra från konstitutionell synpunkt betänkliga konsekvenser. Då man ju icke gärna kunde tänka sig, att en del av Kungl. Maj:ts administrativa lagstiftning gjordes till föremål för Kungl. Maj:ts och kyrkomötets gemensamma lagstiftningsmakt, måste man lagtekniskt sett utgå ifrån, att villkoret skulle ikläda sig privilegietlags natur, d. v. s. att det måste godkännas såväl av Konungen som av riksdagen. Resultatet härav bleve, att i läroverksstadgan komme att inflyta ett stadgande, som icke vore av administrativ natur. Från annat håll gjordes däremot gällande, att meningen endast vore, att Kungl. Maj:t med stöd av sin administrativa lagstiftningsmakt skulle uppfylla villkoret. Någon juridisk skyldighet för Kungl. Maj:t att för framtiden uppehålla detsamma kunde icke anses existera men väl en moralisk.

Av diskussionen å mötet synes med tydlighet framgå, att så gott som allmän enighet rådde därom, att hela prebendeinstitutionen borde försvinna. En ledamot¹ förklarade, att frågan om prebendernas indragning måste anses vara i princip avgjord redan av 1868 års kyrkomöte. Endast två av de uppträdande talarna² synas hava varit principiella anhängare av institutionens bevarande. Såsom belysande för stämningen torde ett uttalande av professorn Rudin i Uppsala kunna förtjäna att anföras. Han yttrade bland annat följande:

»Jag skulle såsom en mer än tjuguarig prebendarie kunna säga mycket till förmån för prebendeinstitutionen, och jag vet, att mycket kan sägas till förmån för den, men jag kan likväl icke hjälpa, att jag efter så lång erfarenhet önskar, och jag vet, att denna min önskan delas av nästan alla mina kolleger i teologiska fakulteten, att prebendeinstitutionen måtte bortfalla. Ty det är åtminstone vår erfarenhet, att vi icke räcka till för den teologiska lärarebefattningen, då vi på samma gång måste vara domkapitelsledamöter och pastorer. Det har också förefallit mig såsom alldeles givet, att både prebendeinnehavare och vice pastorer, även om dessa äro komministrar, och slutligen även församlingen lida på prebendeinrättningen och känna sig otillfredsställda med densamma.»

Redan vid närmast följande kyrkomöte, år 1903, blev frågan om prebendeinstitutionens upphävande å nyo föremål för debatt. I anledning av en underdånig ansökning från Över-Selö pastorat, vilket utgjorde prebende åt teologie lektorn i Strängnäs, att pastoratet måtte bliva befriat från nämnda egenskap, fann Kungl. Maj:t skäligen inhämta kyrkomötets yttrande, huruvida kyrkomötet för sin del medgäve, att ifrågavarande pastorats prebendeegenskap finge upphöra. I kyrkomötets den 6 oktober 1903 dagtecknade underdåniga skrivelse i ämnet (nr 13) yttrade kyrkomötet, bland annat, följande. Här förevarande ärende finge icke betraktas fristående utan utgjorde blott en del av den större och mera omfattande frågan om upphävande av prebendeegenskapen vid alla de pastorat, som ännu utgjorde prebenden åt teologie lektorerna vid stiftsläroverk. Denna sistnämnda fråga hade varit föremål för behandling vid 1898 års kyrkomöte, som uttalat, att det av 1868 års kyrkomöte uppställda villkoret om ett års prästerlig tjänstgöring inom församlingen

¹ Biskopen Keijser.

² Biskopen Charleville och seminarieriktorn Bergendal.

såsom kompetensfordran för erhållande av, bland annat, teologie lektorsbefattning icke borde fullständigt eftergivnas. Oförnekligen talade viktiga skäl för att ej blott de teologie lektorsbefattningar, med vilka ledamotskap i domkapitel vore förenat, utan alla lektorat med undervisningsskyldighet i kristendomskunskap besattes med personer, vilka ägde vederbörlig teologisk kompetens. Detta mål syntes lämpligen kunna uppnås genom en föreskrift, att vid tillsättningen av varje lektorat, i vilket kristendom inginge, detta ämne skulle betraktas såsom huvudämne. Härav skulle bland annat följa, att inga andra sökande än sådana med styrkta teologiska insikter gärna kunde ifrågakomma. På samma gång kyrkomötet anmälde, att detsamma bifallit Kungl. Maj:ts framställning angående Over-Selö pastorat, anhöll kyrkomötet därför, att Kungl. Maj:t ville utfärda bestämmelser därom, att vid tillsättningen av varje lektorat, i vilket kristendom inginge, detta ämne skulle betraktas såsom huvudämne.

Av den vid ärendets behandling i kyrkomötet förda diskussionen synes framgå, att anledningen till att kyrkomötet ansåg sig böra avstå från att giva sin uttalade önskan karaktären av ett formligt villkor var dels konstitutionella betänkligheter av likartad beskaffenhet med dem, som framfördes vid närmast föregående kyrkomöte, dels ock ett yttrande av dåvarande ecklesiastikministern von Friesen, vari han meddelade, att han vore beredd föreslå intagande i läroverksstadgan av en sådan bestämmelse, som kyrkomötet åstundade.

Den sålunda utlovade författningsbestämmelsen inflöt i läroverksstadgan av den 18 februari 1905, som uti § 177 mom. 2 innehöll föreskrift därom, att lektorstjänst, som omfattade undervisning i kristendom, alltid skulle anses medföra undervisningsskyldighet företrädesvis i detta ämne.

1905 års läroverksstadga.

Genom nådig kungörelse den 1 november 1907 angående ändring av vissa §§ i läroverksstadgan förordnades därefter, att såsom villkor för behörighet till lektorstjänst, vari ämnet kristendom inginge, skulle fordras, bland annat, avlagd teologie licentiatexamen, eventuellt under viss förutsättning teologie kandidatexamen ävensom i båda fallen godkänt disputationsprov inför teologisk fakultet (§ 180 mom. 1). Bestämmelsen om kristendom som huvudämne bibehölls därjämte (§ 177 mom. 4).

Genom nu berörda bestämmelser i läroverksstadgan hava de av 1898 och 1903 års kyrkomöten uttalade önskemålen ansetts vara uppfyllda, och det har därför icke ansetts erforderligt att vid de indragningar av kvarvarande lektorsprebenden, som efter år 1907 tid efter annan ägt rum¹, inhämta kyrkomötets medgivande.

Spörsmålet om prebendeinstitutionens fortvaro upptogs till behandling jämväl av de sakkunniga, som den 9 november 1907 avgåvo betänkande med förslag till ändrade bestämmelser angående tillsättning av prästerliga tjänster. Sagda sakkunniga yttrade sig (betänkandet sid. 163) i denna fråga på följande sätt.

1907 års sakkunnigbetänkande angående tillsättning av prästerliga tjänster.

»I *prebendepastoraten* tillsättes kyrkoherdetjänst i och genom tillsättning av den tjänst, vilken pastoratet såsom prebende åtföljer. Från församlingarnas sida sett innebär denna anordning en obillig inskränkning i deras rätt att medverka vid tillsättning av deras prästerskap. Då frågan om indragning av prebendepastoraten

¹ 1908 Vinköls pastorat, 1909 Landeryds pastorat, 1910 Endre pastorat, 1916 Häggdångers pastorat och 1917 Badelunda pastorat.

emellertid i särskild ordning är föremål för Kungl. Maj:ts prövning och en sådan indragning i allt fall torde kunna ske endast efter hand, hava kommitterade ej ansett sig böra föreslå någon ändring i det om prebendepastoratet i § 43 av prästvalslagen intagna stadgande.»

Berörda stadgande i lagen angående tillsättning av prästerliga tjänster den 26 oktober 1883,¹ intogs i oförändrad form i prästvalslagen av den 9 december 1910.

1909 års
riksdag.
Biskopspre-
bendena.

Frågan om indragning av de kvarvarande biskopsprebendena — ett vid varje biskopsstol med undantag av den i Luleå² — underställdes 1909 års riksdag. I nådig proposition (nr 123) föreslog Kungl. Maj:ts riksdagen att medgiva successiv indragning av sagda prebenden med anlåtande av biskopslöneregleringsfondens inkomster. Tillika innehöll propositionen förslag om beviljande av en biskops pension å 6,000 kronor årligen att utgå från sagda fond. I det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet yttrade föredragande departementschefen, statsrådet Hammarskjöld, rörande nödvändigheten att i ärendet inhämta såväl riksdagens som kyrkomötets bifall följande.

»Enligt privilegierna för biskopar och prästerskapet av den 16 oktober 1723 § 4 må alla biskopar oförändrat njuta och behålla efter gammal hävd sina biskopsstift, prebendesocknar och hemman. Ändring i eller upphävande av dessa privilegier kan, som bekant, jämlikt § 114 regeringsformen, ej ske utan genom Konungens och riksdagens sammanstående beslut och med bifall av allmänt kyrkomöte.

Det finnes en mening, som även kommit offentligt till uttryck, att såväl riksdagen genom de förut omnämnda besluten av åren 1857, 1860, 1866 och 1893 som kyrkomötet genom dess beslut av åren 1868 och 1893 redan givit sitt bifall till samtliga biskopsprebendens indragning, och att således någon framställning i ämnet vare sig till riksdagen eller till kyrkomötet icke erfordrades. Så torde emellertid icke vara förhållandet.

I de av rikets ständer år 1860 fastställda grunder för reglering av biskoparnas löner ingick bland annat den bestämmelsen, att för varje biskopsstol ett prebendepastorat skulle vara såsom sådant bibehållet. Men det är nu just fråga om borttagande av detta sista prebende. Den framställning i ämnet, 1866 års riksmöte gjorde, innefattade icke något beslut om prebendepastoratets indragning utan avsåg närmast en utredning i ämnet, därvid uttryckligen angavs, att frågans slutliga behandling påkallade prövning av riksdagen. Senare, år 1893, har riksdagen visserligen upprepat sin år 1866 uttalade önskan om de ännu återstående prebendepastoratets indragning, så snart sådant ske kunde, men icke fattat något definitivt beslut rörande de återstående biskopsprebendernas indragning och på vilket sätt detta skulle ske, men väl i speciella fall, då det gällt indragning av lektorsprebenden, givit sitt bifall till framställning om sådan indragning. Vad åter beträffar kyrkomötets ställning till frågan har visserligen 1868 års kyrkomöte, vars mening i det ämne, som avsågs i rikets ständers skrivelse den 12 juni 1866, av Kungl. Maj:ts inhämtades, tillstyrkt bifall till 'rikets ständers anhållan att de ännu återstående prebendepastoratet måtte indragas', men då rikets ständers berörda skrivelse icke innefattade

¹ »Kyrkoherdetjänst i pastorat, som är anslaget till prebende, tillsättes i och genom tillsättning av den tjänst, vilken pastoratet såsom prebende åtföljer.»

² Då biskopsämbetet i Luleå genom nådigt beslut den 27 oktober 1903 inrättades, anslogs icke något prebendepastorat åt dess innehavare.

annan anhållan än begäran om en utredning av Kungl. Maj:t i ämnet, därvid tillika angavs, att frågans slutliga behandling påkallade riksdagens prövning, torde få anses nödigt, att även kyrkomötets bifall inhämtas för definitivt beslut om indragning av de sista biskopsprebendena, helst som kyrkomötet icke haft tillfälle att pröva, i vilken ordning och särskilt mot vilken ersättning till vederbörande sådan indragning skall ske »

Propositionen bifölls av första kammaren men avslogs av den andra, till följd varav frågan förföll.

Anledningen till andra kammarens beslut torde icke hava varit någon önskan att bevara biskopsprebendena. Avslaget synes uteslutande hava föranletts av frågans sammankoppling med spörsmålet om biskoparnas pensionering, vilket spörsmål kammaren ansåg böra upptagas till prövning först i samband med frågan om en allmän löneroglering för biskoparna.

I fråga om ett enstaka av de i propositionen till 1909 års riksdag avsedda biskopsprebendena, nämligen Härnösands pastorat, har dock prebendaturen upphävts från och med den 1 maj 1913 — efter särskilda beslut av 1909 års kyrkomöte (underdånig skrivelse den 24 november 1909) och 1912 års riksdag (underdånig skrivelse den 7 maj 1912, nr 83).

1912 års riksdag.
Biskopsprebendet
Härnösand

Ävenledes undergick vid sagda tid ett av de teologie professorsprebendena förändring, i det att Västra Skrävlinge församling av Husie och Västra Skrävlinge församlingars pastorat, vilket pastorat utgjorde prebende åt en teologie professor vid universitetet i Lund, befriades från sin prebendenatur genom nådigt brev den 29 augusti 1913.

1913 års riksdag.
Professorsprebendet
Västra Skrävlinge församling.

Jämlikt nådigt beslut den 8 april 1910 hade Västra Skrävlinge kommun från och med år 1911 införlivats med Malmö stad i judiciellt, kommunalt och administrativt hänseende. För att möjliggöra en förening med Malmö jämväl i ecklesiastikt avseende ansågs nödigt, att församlingen först befriades från sin prebendegenskap. På hemställan av Kungl. Maj:t i nådig proposition (nr 244) till 1913 års riksdag beslöt riksdagen — såsom framgår av dess skrivelse (nr 8) den 30 maj 1913, punkt 84 — *dels* medgiva, att Västra Skrävlinge församling finge upphöra att vara prebende till professur inom teologiska fakulteten vid universitetet i Lund, *dels ock* såsom ersättning för de löneinkomster, vilka såmedelst komme att frångå vederbörande professur, höja det kontanta anslaget för densamma med visst belopp.

Ärendet underställdes icke kyrkomötets prövning. Rörande anledningen här till yttrade föredragande departementschefen, statsrådet Berg, enligt det utdrag av statsrådsprotokollet, som fanns bifogat den nådiga propositionen, följande.

»Kammarkollegium har, såsom nämnt, ansett, att en dylik åtgärd, varigenom professorn i allt fall fortfarande skulle förbliva prebendarie i Husie, kräver bifall av kyrkomötet. Jag delar ej denna mening och skall angiva skälen härtill.

Vid 1865—66 års riksdag anhöllo rikets ständer i den förutnämnda skrivelsen den 12 juni 1866, att Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande, om icke prebendepastoraten kunde, i den mån innehavarna avginge, indragas, samt att i sådant fall till riksdagen måtte avlåtas proposition i ämnet med förslag till ersättning åt vederbörande för de löneinkomster, som utginge från dessa pastorat. I skrivelse den 24 september 1868 besvarade kyrkomötet den av Kungl. Maj:t i anledning härav gjorda framställningen. Kyrkomötet yttrade därvid, att under förutsättning att för kompetens till bland annat teologie professorsbeställning vid universitetet fordrades

intyg därom, att sökanden under ett år utövat prästerlig tjänst inom församlingen. kyrkomötet tillstyrkte bifall till rikets ständers anhållan, att de ännu återstående prebendepastoraten indroges. Avfattningen av kyrkomötets skrivelse, så vitt dess motivering angår, ger vid handen, att prebendeinstitutionen, enligt kyrkomötets åsikt, betryggade att kyrkan genom sina vigda tjänare uppehölle prästbildningen vid universiteten. Detta dess huvudändamål kunde ernås genom kravet på nödig erfarenhet genom utövning av prästämbetet inom församlingen. Det av kyrkomötet sålunda uppställda kravet på vitsord om viss tjänstgöring för rätt att söka teologisk professur har icke blivit uppfyllt. Men kyrkomötets syfte med nämnda krav lär i nu förevarande fall vara i allo vederbörligen tillgodosett, även om prebendeegen- skapen avlyftes från den ena av pastoratets två församlingar men fortfarande bibehålles vid den andra. Jag anser för den skull frågan ej påkalla yttrande av kyrkomötet.»

1915 års
kyrkomöte.
Professors-
prebendet
Börje.

Jämväl beträffande ett av professorsprebendena i Uppsala, nämligen Börje pastorat, har det ifrågasatts, att prebendaturen skulle upphävas. Sagda pastorat har tidigare utgjort prebende till extra ordinarie professuren i praktisk teologi. Genom nådigt brev den 10 juni 1912 fann emellertid Kungl. Maj:t gott *dels* förklara, att sagda e. o. professur tills vidare icke skulle upprätthållas, *dels* förordna att, tills vidare och intill dess frågan om upphörande av Börje församlings prebende- egenskap hunne bliva i vederbörlig ordning avgjord, vid den teologiska fakulteten skulle inrättas ett praktiskt övningsinstitut, *dels ock* medgiva, att för uppehållande tills vidare av detta institut finge användas odisponerade kontanta avlöningen enligt universitetets stat för ovannämnda e. o. professur, utgörande med inberäkning av avkomsten från Börje prebendepastorat 4,500 kronor. Sedan det praktiska övnings- institutet varit i verksamhet under tre läsår och den teologiska fakulteten uttalat sig för önskvärdheten av dess fortfarande bestånd, ansåg sig Kungl. Maj:t böra hos 1915 års kyrkomöte hemställa (genom nådig skrivelse nr 14) om kyrkomötets med- givande till upphörande av Börje pastorats prebendenatur. Framställningen vann emellertid icke bifall hos kyrkomötet, som i skrivelse den 22 oktober 1915 (nr 5) förklarade sig för närvarande icke kunna medgiva, att församlingens prebendenatur finge upphöra. I motiveringen till beslutet uttalade kyrkomötet, att detsamma — utan att göra något principiellt uttalande i frågan om upphävande i allmänhet av de med de teologiska professorsbefattningarna förenade församlingarnas prebende- natur — ville framhålla, att enligt dess mening anledning knappast föreläge att före prebendefrågans generella lösning upphäva Börje församlings prebendeegenkap för att främja en så oprövad och för framtiden måhända oviss institution som ifrågavarande praktiska övningsinstitut.

1915 års
kyrkomöte
och 1916 års
riksdag.
Biskopspre-
bendena.

De i samband med biskopslönernas reglering fastställda löneregleringarna för prästerskapet i de olika biskopsprebendena började utlöpa redan år 1916.¹ Efter ikraftträdandet av de nya löneregleringar, som komma att fastställas jämlikt be- stämmelserna i 1910 års ecklesiastika lönelagstiftning, kunde det förväntas, att pre-

¹ Lundby pastorat 1916, Kärna pastorat och Vansö pastorat 1917, Lomma pastorat och Skånings-Åsaka pastorat 1919, Visby pastorat 1920, Bålinge pastorat 1922, Gårdsby pastorat och Tölö pastorat 1923 samt Stora Kils pastorat 1932. — Ljungby pastorat, som varit prebende åt biskopen i Kalmar stift, förlorade sin prebendenatur år 1915, då Kalmar stift sammanslogs med Växjö stift.

bendariernas behållna inkomst från prebendepastoraten komme att avsevärt avvika från de belopp, varmed man räknat, då biskopslönerna reglerades. På grund härav och med föranledande tillika av biskopslöneregleringsfondens oväntat stora tillväxt — under de tio åren 1905—14 hade fonden tillväxt med i runt tal sammanlagt 285,000 kronor eller i medeltal 28,500 kronor om året — ansåg sig Kungl. Maj:t redan år 1915 böra taga förnyat initiativ till biskopsprebendernas indragning.

I nådig skrivelse (nr 17) till 1915 års kyrkomöte hemställde Kungl. Maj:t, att kyrkomötet måtte medgiva, att indragning av de återstående biskopsprebendena finge, i den ordning Kungl. Maj:t prövade skäligt bestämma och enligt den ersättningsgrund, som i nådiga kungörelsen den 28 april 1882 funnes angiven, successivt genomföras med anlitande av biskopslöneregleringsfondens inkomster. Den gjorda framställningen vann kyrkomötets bifall (kyrkomötets skrivelse nr 35 den 15 november 1915).

Frågan underställdes därefter 1916 års riksdag, som även den lämnade sitt medgivande till den ifrågasatta indragningen (riksdagens skrivelse nr 66 den 8 april 1916)

Med stöd av det sålunda meddelade bemyndigandet har i samband med fastställandet av nya lönerogleringar för prästerskapet i vederbörande pastorat prebendaturen upphävts beträffande Kärna pastorat (resolution den 17 juni 1916), Vansö pastorat (resolution den 23 september 1916), Lomma pastorat (resolution den 7 december 1917) och Skånings-Åsaka pastorat (resolution den 21 december 1917). I fråga om Lundby pastorat, för vars prästerskap ny lönerogleringsresolution utfärdats redan den 16 juli 1915, upphävdes prebendeegenskapen genom särskilt nådigt beslut den 14 april 1916. Visby pastorat — rörande lämpligheten av vars indragning tvivelsmål uttalades redan i nådiga skrivelsen till 1915 års kyrkomöte och propositionen till 1916 års riksdag — har tills vidare fått behålla sin prebendatur (resolution den 29 augusti 1919). Beträffande biskopen i Visby stift har nämligen förutsatts, att han med hänsyn till stiftets ringa folkmängd och obetydliga areal skulle kunna i avsevärt större omfattning än för övriga biskopar vore möjligt personligen deltaga i församlingsvården.

Resultatet av den här förut skildrade avvecklingen av prebendeinstitutionen har blivit, att för närvarande endast 2 lektorsprebenden, 5 biskopsprebenden och 14 professorsprebenden finnas kvar. Uppgifter angående dessa prebendens namn, deras areal, folkmängd och ekonomiska bärkraft, tiden då ny löneroglering i fråga om dem träder i kraft samt prebendariernas beräknade behållna inkomst av dem finnas sammanförda i den här efteråt intagna tabellen A.

Ännu kvar-
varande
prebenden.

Tabell A, innefattande vissa uppgifter rörande de ännu kvarvarande prebendepastoraten.

Prebendarie	Pastorat	Ny löne- regle- ring	Areal i land	Folk- mängd ^{31/12} 1918	Samman- lagda in- komst be- loppet enl. 1918 års taxering beräknat enl. 19 § 1 mom. präst- löneregle- ringslagen.) kr.	Försam- lingsavgif- ter å 6 öre per tio- krona av hela in- komstbe- loppet enl. 1918 års taxering. kr.	I lönestat upptagen eller vid löneregle- ring beräk- nad, be- hållen in- komst av pastoratet. kr.
<i>Lektorsprebenden.</i>							
Teologie lektorn i Växjö	Öjaby	1924	39.98	759	151,584	910	1 0
» » » Karlstad	Hammarö	1921	51.03	2,802	2,110,832	12,665	1 577
<i>Biskopsprebenden.</i>							
Ärkebiskopen	Bälinge	1922	138.64	1,906	438,512	2,631	2 3,918
Biskopen i Växjö	Gårdsby	1923	141.21	2,280	407,437	2,445	2 2,357
» » Göteborg	Tölö	1923	190.78	5,126	1,117,901	6,707	2 4,404
» » Karlstad	Stora Kil	1932	281.45	6,780	2,390,904	14,345	2 5,750
» » Visby	Visby	1920	35.68	9,978	7,034,684	42,208	2 2,300
<i>Professorsprebenden.</i>							
Domprosten i Uppsala	Uppsala	1917	15.38	27,049	29,456,335	176,738	3 —
» » »	Vaksala	1917	47.16	1,546	361,944	2,172	3 —
1 teologie professor i d:o	Danmark	1922	53.80	1,099	304,801	1,829	4 1,075
1 d:o i d:o	Helga Trefaldighet	1922	38.96	2,914	1,384,274	8,306	4 880
1 d:o i d:o	Gamla Uppsala	1917	35.11	1,084	335,912	2,016	4 1,425
1 d:o i d:o	Uppsala-Näs	1917	29.42	429	120,333	722	4 95
1 d:o i d:o	Hugby-Ramsta	1917	44.88	817	178,527	1,071	4 460
1 e. o. professor i praktisk teologi i Uppsala	Börje	1920	46.91	723	136,883	821	4 960
Domprosten i Lund	Lund	1925	24.92	22,523	20,435,932	122,616	6 10,264
1 teologie professor i d:o	Västra Kärnstorp	1921	22.91	1,184	421,825	2,531	6 7,553
1 d:o i d:o	Stångby	1921	23.47	1,344	490,757	2,945	6 7,532
1 d:o i d:o	Stora Uppåkra	1921	21.98	1,217	493,113	2,959	6 5,647
1 d:o i d:o	Hällestad	1923	68.93	3,464	932,979	5,598	6 6,210
1 d:o i d:o	Husie	1920	12.77	1,023	431,537	2,589	6 3,579

Anmärkingar till tab. A.

¹ I gällande lönestat upptaget belopp.

² Vid löneroglering beräknat belopp; enligt beräkning av kammarkollegium och statskontoret i ambetsverkens underdåniga utlåtande den 30 augusti 1917 angående indragning av de biskoparna anslagna prebendepastoraten.

³ Vid senaste lönerogleringen år 1908 gjordes ingen formlig beräkning av behållna inkomsten, enär domprosten i Uppsala ej erhöi någon lönefyllnad. I nådig proposition till 1908 års riksdag nr 97 angående löneroglering för rikets universitet och karolinska mediko kirurgiska institutet upplyses å sid. 45, att domprostens nettoinkomster av naturaförmåner (12 famnar ved, en akademisk åkerlott, ersättning för en humlegårdsslott med 30 kronor) och de båda prebendepastoraten under år 1906 kunde uppskattas till omkring 8.880 kronor.

¹ I gällande lönestat upptaget belopp; fastställt genom nådigt brev den 2 december 1905 angående ändrad beräkning av avkomsten utav teologie professorernas vid Uppsala universitet prebendepastorat.

² Vid lönerreglering år 1908 beräknat belopp; se nådiga propositionen till 1907 års riksdag nr 99 angående nya stater för universiteten i Uppsala och Lund, sid. 113, och nådiga propositionen till 1908 års riksdag nr 97 angående lönerreglering för rikets universitet och karolinska mediko-kirurgiska institutet m. m., sid. 50.

³ Vid förhöjning av lönefyllnadsbeloppet år 1913 beräknat belopp; se nådiga propositionen till 1913 års riksdag nr 244 angående upphörande av Västra Skrävlinge församlings prebendeegenskap m. m., sid. 8.

Böra kvarvarande prebenden indragas?

Såsom framhölls av en talare vid 1898 års kyrkomöte, måste frågan om prebendernas indragning, vad kyrkomötet beträffar, anses vara i princip avgjord redan år 1868. För riksdagens del fattades dylikt principbeslut redan 2 år tidigare.

I fråga om *biskopsprebenderna* hava såväl kyrkomötet, år 1915, som riksdagen, år 1916, lämnat formligt medgivande till deras indragning samt bemyndigat Eders Kungl. Maj:t att beträffande varje särskilt prebende bestämma tidpunkten, då prebendenaturen skall upphöra. Enär vid ett dylikt prebendes indragning vederbörande biskop är berättigad erhålla lönefyllnad från biskopslönerregleringsfonden, beror det väsentligen på nämnda fonds ekonomiska ställning, huru snabbt det fattade beslutet kan genomföras.

Biskops- och
lektors-
prebenderna.

Vidkommande *lektorsprebenderna* har kommittén förut erinrat därom, att man ansett de återstående prebenderna av denna kategori numera kunna indragas, utan att ett inhämtande av kyrkomötets medgivande vore erforderligt. Till den del dessa prebendens indragning nödvändiggör beviljande av lönefyllnad åt vederbörande lektor, måste däremot ärendet underställas riksdagens prövning.

Såväl beträffande biskopsprebenderna som angående lektorsprebenderna torde det råda allmän enighet därom, att vederbörande pastorats prebendeegenskap snarast möjligt bör upphävas. Kommittén ärnar i en senare avdelning av betänkandet yttra sig angående den tidpunkt, då enligt kommitténs mening indragning bör äga rum i fråga om de olika pastoraten.

Vad *professorsprebenderna* beträffar, framgår av den förut lämnade historiska redogörelsen, att 1893 års riksdag uttalat önskan därom, att jämväl dessa prebenden måtte, så snart ske kunde, indragas, samt att 1868 års kyrkomöte för sin del medgivit dylik indragning under förutsättning att för kompetens till teologie professorsbeställning fordrades intyg om ett års prästerlig tjänstgöring inom församlingen. Sagda redogörelse lär likaledes giva vid handen, att under senare delen av 1800-talet ett stort antal — sannolikt flertalet — av de teologie professorerna själva önskat, att institutionen skulle upphöra, dock med undantag möjligen för de prebenden, som voro förenade med professurerna i praktisk teologi. Kommittén har sig emellertid bekant, att uppfattningen angående prebendeinstitutionen inom akademiskt teologiska kretsar de senare åren undergått en viss förändring. Man erkänner visserligen de stora olägenheter, som äro förbundna med institutionen, men man håller före, att de fördelar, som densamma medför, dock äro så betydande, att det måste allvarligt tagas under överbäggande, huruvida icke institutionen bör, åtminstone till någon del, bevaras. Med anledning härav har kommittén ansett nödigt att lämna

Professors-
prebenderna.

en sammanfattning av de huvudsakliga skäl, som anförts för och emot institutionens upphävande, såväl de skäl, vilka hänföra sig till prebendena i allmänhet, som de, vilka särskilt taga sikte på de teologie professorsprebendena. Vid denna redogörelse utgår kommittén från den situation, som skapats genom 1910 års ecklesiastika lagstiftning.

Ser man saken från pastoratets synpunkt, hava åtskilliga både principiella och praktiska skäl ansetts tala mot hela prebendeinstitutionen.

Det måste — har man framhållit — anses fullkomligt stridande mot grunderna för 1910 års prästlönerregleringslagar, att de prästerliga avlöningstillgångarna inom ett visst pastorat användas som bidrag till bestridande av avlöningen för en befattningshavare, som är skyldig ägna huvudparten av sin tid åt ett helt annat arbetsområde än församlingsvården inom detta samma pastorat. I detta hänseende utgöra prebendepastoraten en kvarleva av forna tiders mera primitiva avlöningssystem.

I bestämd strid med de allmänna principer, i enlighet med vilka ordningen för tillsättningen av prästerliga tjänster år 1910 reformerades, står vidare det förhållandet, att församlingborna i ett prebendepastorat icke hava något som helst inflytande vid besättande av kyrkoherdetjänsten.

Men icke nog med att pastoratsborna sakna möjlighet att tillförsäkra sig den själasörjare, för vilken de hava särskilt förtroende. De myndigheter, som medverka vid tillsättandet av den tjänst, med vilken prebendet är förenat, huvudbefattningen, äro förhindrade — alldeles särskilt gäller detta i fråga om de akademiska lärarebefattningarna — att ens i någon mån taga hänsyn till vederbörandes lämplighet såsom församlingspräst.

Ytterligare har man gjort gällande, att prebendarien, enär han är skyldig i första hand ägna sina krafter åt skötande av sin huvudbefattning, har föga tid övrig för prebendet. Med hänsyn därtill, att hans livsuppgift är förlagd till ett helt annat område än församlingsvårdens, saknar han ej sällan även intresse för skötseln av sin prästerliga befattning. Resultatet blir också gärna, att han, särskilt då prebendet är beläget på något avstånd från boningsorten, endast kan fullgöra en obetydlig del av de åligganden, vilka påvåla honom såsom kyrkoherde. Det planmässiga, målmedvetna arbete, som i vår tid kräves av en kyrkoherde, kan en prebendarie icke prestera, och den konstanta överblick över det andliga tillståndet i församlingen, som en pastor bör hava, kan prebendarien sällan förvärva sig. Prebendepastoraten bliva därför ofta nog i kyrkligt hänseende vanvårdade.

Från prebendariens synpunkt har mot institutionen framför allt invänts, att deltagandet i skötseln av ett prebendepastorat åstadkommer en splittring av tid och arbetskraft, som nödvändigtvis måste inverka menligt på hans huvudsakliga verksamhet. Särskilt måste den akademiska lärareverksamheten och den vetenskapliga produktionen, vilka i våra dagar förutsätta ett ännu mera intensivt och koncentrerat arbete än tillföre, ovillkorligen bliva lidande på en dylik utvidgning av arbetsområdet.

Institutionens försvarare hava *dels* sökt uppvisa, att de framställda anmärkningarna äro överdrivna, samt att utvägar finnas att, med bevarande av själva institutionen, undgå de därmed förknippade olägenheterna, *dels ock* andragit en del synpunkter, ägnade att giva vid handen, att institutet innebär positiva fördelar såväl för prebendarierna som för kyrkan i dess helhet.

Den omständigheten, att pastoratsborna icke få själva utse sin kyrkoherde, innebär enligt dessa försvarares sätt att se saken ej en så stor orättvisa, som det vid första påseendet kan förefalla. I några av prebendepastoratet finnas komministrar, vilka väljas i vanlig ordning. Dessa tjänstgöra stundom som vice pastorer. I dylikt fall få pastoratsborna således välja den prästman, som *faktiskt* handhar pastoratvården. Vad övriga prebendepastorat beträffar, kan till äventyrs saken ordnas så, att pastoratsborna beredas inflytande vid förordnandet av vice pastor¹.

Talet om att prebendepastoratet skulle vara i kyrkligt avseende vanvårdade måste enligt institutionens förespråkare betraktas såsom högst överdrivet. Stundom skötes pastoratet av ordinarie komministern därstädes, vilken ju måste anses fullt kompetent för värvet som vice pastor. I de fall åter, där särskild prebendepastor är anställd, torde denne i allmänhet vara någon av de mera framstående e. o. prästmännen i stiftet. Här för borgar platsens halvfasta karaktär och närheten till stiftsstad m. fl. förhållanden. Dessa pastorat skötas således av unga arbetskraftiga prästmän, som i regel stanna flera år på posten. Härtill kommer vidare en annan omständighet, som man ansett icke böra alldeles förbises, då fråga är om professorsprebendena. Prebendarierna hava ej sällan varit mycket framstående män, stundom verkliga märkesmän inom den svenska kyrkan. För det andliga livet inom pastoratet måste det i ty fall anses vara en stor fördel, att pastoratsborna få tillfälle komma i nära beröring med dylika personligheter, även om det endast blir under en kortare tid av året.

Till försvar för institutionen har, vad professorsprebendena beträffar, ytterligare anförts, att densamma är nödvändig för att prebendarien-professorn skall kunna på ett fullt tillfredställande sätt sköta sin akademiska lärarverksamhet. För den, som skall utbilda de blivande prästerna, är det av stort värde att själv få år efter år utöva församlingsvård, om ock i mindre omfattning. Härigenom får han kännedom om de tankar och känslor, som på det religiösa området röra sig ute bland folket, och om de problem, som möta själasörjaren. Han riskerar då ej så lätt att bli isolerad från det levande livet med dess ständigt skiftande innehåll. — Det sålunda skildrade behovet förefinnes — har man framhållit — i någon mån för alla de teologie professorerna men mest för professorerna i systematisk och praktisk teologi. Särskilt professorn i praktisk teologi, som till forskningsområde har församlingslivet och församlingsvården i alla dess skiftande former, och som skall handleda de blivande prästerna i den tekniska och metodiska sidan av deras arbete eller åtminstone övervaka deras utbildning i nämnda avseende, måste anses hava ett oavvisligt behov av att själv få utöva församlingsvård.

För sistnämnde professor fyller prebendeinstitutionen enligt samma talesmäns uppfattning även ett annat behov. Vid ledandet av prästkandidaternas praktiska utbildning är det honom en ovärderlig förmån att hava ett eget pastorat, där han kan för kandidaterna demonstrera olika grenar och sidor av det prästerliga arbetet samt eventuellt även låta dem i viss omfattning deltaga däruti. I detta hänseende har man särskilt framhållit, att prebendarien på grund av sin ställning som kyrkoherde lättare än en akademisk lärare, som icke direkt står i kyrkans tjänst, kan bereda prästkandidaterna tillfälle att sätta sig in i kyrkobokföring och övriga på en pastorexpedition förekommande arbeten, att bevista kyrkostämmor samt kyrko-

¹ Jämför tankegången i nädiga brevet till konsistorierna den 30 april 1760.

och skolrådssammanträden, att meddela undervisning i kristendom till elever i folkskolans högsta klasser, att deltaga i s. k. ungdomsarbete samt arbete bland fattiga och sjuka, att förrätta gudstjänst och hålla andaktsstunder m. m.

Men det är icke endast för sin akademiska lärargärning, som den teologie professorn ansetts hava nytta av sin verksamhet som prebendarie. Också hans rent vetenskapliga arbete måste befruktas därigenom, att han kommer i intim beröring med det religiösa livet inom kyrkan och blir tvingad att se de religiösa problemen även så att säga inifrån — från församlingens synpunkt.

Ytterligare har till institutionens förmån andragits, att de ekonomiska fördelar, som hittills varit och möjligen även för framtiden, om ock i ringa omfattning, komma att vara förenade med innehavandet av prebende, bidra till att öka konkurrensen om de teologiska professurerna och därigenom åstadkomma, att dessa kunna besättas med mera kvalificerade innehavare än annars skulle fallet.

Slutligen har såsom en från hela kyrkans synpunkt sett oskattbar fördel med institutionen framhållits, att densamma i sin mån bidragit till att klyftan mellan den teologiska vetenskapen och kyrkan i vårt land hittills icke varit så stor som i åtskilliga andra länder. All vetenskap är till sitt väsen radikal, och den teologiska vetenskapen måste därför med nödvändighet förr eller senare komma i ett i viss mån spånt förhållande till det trosliv, som dväljes inom kyrkan, och som till själva sin natur är konservativt. Om nu den teologiska vetenskapsmannen själv deltagit i det kyrkliga arbetet och har ansvar för en församling, blir han mera varsam och försiktig vid framläggandet av sina vetenskapliga forskningsresultat. Han undgår — såsom man stundom plägar uttrycka saken — att fördjupa sig i tomma abstrakta spekulationer, vilka kunna leda till att han förlorar sinnet för sitt egentliga forskningsområde, som inom kristendomen är den gudomliga frälsningsuppenbarelse genom Kristus, och han löper ej så lätt fara att anlägga enbart profana och historiska synpunkter, varigenom han går miste om det speciellt kristliga perspektivet. En hel del onödiga strider kunna undvikas, och den religiösa utvecklingen fortgår lugnare än kanske annars varit fallet. — Avskaffas prebendeinstitutionen, har det ansetts vara att befara, att många av universitetsteologerna — kanske flertalet — icke låta prästviga sig och därigenom gå miste om den erfarenhet, som församlingsarbetet i kyrkans tjänst skänker. Härigenom kunde lätt den situationen komma att inträda, att den teologiska vetenskapen och kyrkan stode främmande och oförstående för varandra. Kyrkan kan då möjligen anse sig förhindrad att anförtro utbildningen av sina tjänare enbart åt universiteten, och frågan om särskilda anstalter för prästutbildningen vid sidan av universiteten kan bli verkligt aktuell.

Kommitténs
stämupunkt.

Kommittén har efter prövning av alla de skäl, som från olika håll anförts för och emot institutionens bevarande, vad de teologie professorsprebendena beträffar, kommit till den övertygelsen, att institutionen bör upphävas även inom detta område.

Redan hänsynen till församlingarnas berättigade intressen och de krav dessa äro befogade att ställa på sina kyrkoherdar så gott som framtvunga en lösning i sagda riktning. Att prebendepastoraten själva haft en livlig förmimelse av de olägenheter, som äro förknippade med de nuvarande förhållandena, och en stark känsla av att vara behandlade som kyrkans styvbarn, framgår med all önskvärd tydlighet däraf, att flertalet av dem — några till och med vid upprepade tillfällen — begärt att bliva befriade från prebendeegenskapen. Den omständigheten, att pastoratet i fråga till äventyrs för tillfället haft en prebendarie, som ägt erkänt stor

förmåga som själasörjare och atnjutit pastoratsbornas odelade förtroende, har icke kunnat försona dessa sistnämnda med sin ställning. Endast i några enstaka fall finner man, att ett pastorat förklarar sig icke hava något att erinra mot att förbliva prebende. Motiven för en dylik ståndpunkt synas dock stundom hava bottnat i en önskan att få behålla en komministerstjänst, som skulle komma att indragas, därest prebendenaturen upphörde, stundom åter i en förhoppning att därigenom undgå en föreslagen sammanslagning med annat pastorat.

Ett tungt vägande skäl för prebendernas indragning är enligt kommitténs mening även hänsynen till den splittring av de teologiska lärarnas tid och arbetskraft, som institutionen onekligen medför. Efter allt att döma är det en mångårig bitter erfarenhet, som ligger till grund för följande av teologiska fakulteten i Uppsala i dess förutberörda underdåniga skrivelse av år 1888 gjorda uttalande. »Det är icke ägnat att uppmuntra en professor i hans vetenskapliga arbete och lärareverksamhet, om den tid, som han nödvändigt behöver för att med framgång ägna sig däråt, endast kan vinnas för priset av ett åsidosättande av sina plikter på ett annat område och den otillfredsställelse, de förödmjukelser och förvecklingar av olika slag, som därmed alltid mer eller mindre måste vara förenade.»

För indragning av professorsprebenderna talar enligt kommitténs uppfattning slutligen den omständigheten, att åtskilliga av dessa pastorat, vilka själva äro för små att utgöra tillräckliga verksamhetsområden för en prästman, på grund av sitt läge mitt i ett komplex av andra abnormt små pastorat, så länge de utgöra prebenden, förhindra en rationell omläggning av den kyrkliga indelningen och organisationen inom komplexet ifråga.

Vad beträffar de fördelar, som ansetts vara förknippade med institutionens bevarande, kan kommittén icke frigöra sig från den uppfattningen, att dessa fördelar blivit i betydlig mån överdrivna. Härtill kommer så den omständigheten, att man på andra vägar tvelsutän kan — åtminstone i det allra närmaste — uppnå samma mål, som man velat vinna med tillhjälp av prebendeinstitutionen.

Med hänsyn till det sätt, varpå den teologiska undervisningen vid universitetet för närvarande är och väl även för framtiden kommer att vara anordnad, samt till den i vår tid strängt genomförda specialiseringen inom det vetenskapliga arbetsfältet, kan det till en början enligt kommitténs mening med fog betvivlas, att de teologiska lärarna, med undantag av professorerna i praktisk teologi samt i viss mån även professorerna i systematisk teologi, för sitt vetenskapliga arbete och sin lärarverksamhet hava någon större direkt nytta av sin tjänstgöring såsom församlingspräster. För professorerna i praktisk teologi (eventuellt även i systematisk teologi) skulle däremot en dylik tjänstgöring ute i församlingen kunna vara av stor betydelse. En förutsättning härför skulle dock vara, att det rent prästerliga arbetet vore av tillräcklig omfattning och kontinuitet för att skänka verklig förtrogenhet med och allsidig erfarenhet om församlingens värd. Huruvida den tjänstgöring av dylik rent prästerlig art, som en prebendarie i normala fall förmår prester, är av sådan beskaffenhet, att den leder till det avsedda syftemålet, synes med skäl kunna ifrågasättas. I viss mån måste nog prebendarien, därest han icke har en avsevärd tidsföregående tjänstgöring som församlingspräst att bygga på, känna sig såsom icke-fackman, då han sysslar med praktiskt församlingsarbete. Den intima förtrogenhet med dylikt arbete, som är önskvärd för innehavarna av nyss berörda professors-

befattningar, torde minst lika bra kunna förvärfvas på andra vägar, vilka kommittén i en senare avdelning av betänkandet kommer att något beröra. Vad särskilt angår ledandet av de blivande prästernas praktiska övningar, synes utvecklingen gå i den riktningen, att huvudparten av denna undervisning anförtros åt en framstående församlingspräst. Så är redan nu i regel fallet i Uppsala, och även i Lund finnes en dylik prästman anställd som biträdande lärare, assistent.

Då från teologiskt håll ej sällan med styrka framhållits, att prebendena erbjuda avsevärda fördelar vid prästkandidaternas praktiska utbildning, därigenom att de lämna läraren i dessa stycken lämpligt åskådningsmaterial, har kommittén bemödat sig om att närmare undersöka denna fråga och därvid trott sig kunna konstatera, att de fördelar, som stå att vinna genom anordningen, icke äro eller åtminstone hittills icke varit så stora, att de kunna motivera ett bibehållande av prebendeinstitutionen för detta speciella fall.

Först och främst torde i detta hänseende böra bemärkas, att man icke kan förvänta någon som helst nytta av en dylik anordning, därest icke prebendet är beläget i omedelbar närhet av universitetsstaden. Ja, det lärer sannolikt bliva nödvändigt att såsom prebenden anvisa universitetsstäderna själva. Dessa stadspastorat med en folkmängd på mellan 20 och 30 tusen personer vardera, och som inom sig hysa en avsevärd del av landets bildade ungdom, kräva emellertid i högre grad än de flesta andra en kyrkoherde, som uteslutande kan ägna sig åt arbetet i församlingens tjänst. De måste därför på ett mycket kännbart sätt förnimma de olägenheter, som äro förbundna med prebendaturen. Vad Uppsala beträffar, hava även pastoratsborna vid ett par tillfällen anhållit, att pastoratet måtte befrias från sin prebendenatur, och enligt vad kommittén inhämtat, har församlingen nyligen å nyo ingått med framställning i dylikt syfte. Anslås åter ett litet invid universitetsstaden liggande landspastorat till prebende åt professorn i praktisk teologi, kan det befaras, att det åskådningsmaterial, som man velat vinna, blir alldeles för ofullständigt.

Kommittén hyser vidare den övertygelsen, att detta rent pedagogiska spørsmål utan större svårighet kan lösas genom frivillig överenskommelse, mellan de teologiska fakulteterna och prästerskapet i vederbörande pastorat. Skulle det visa sig, att för en dylik anordnings genomförande oundgängligen erfordras ytterligare anslag utöver de nu beviljade, lära vederbörande universitetsmyndigheters åskanden i dylikt avseende icke komma att lämnas obeaktade.

Det starkaste skälet för bevarandet av professorsprebendena synes snarast vara det föreningsband mellan den teologiska vetenskapen och kyrkan, som prebendeinstitutionen faktiskt utgjort, och som, ehuru skäligen svagt, dock från kyrkans synpunkt sett måste tillmätas en viss betydelse. Kommittén uppskattar till fullo de strävanden att förhindra uppkomsten av en svåröverstiglig klyfta mellan teologi och kyrka, som trott sig i prebendeinstitutionen finna ett medel för sina syften, men kommittén håller före, att man överskattat medlets effektivitet. En dylik, rent yttre och legal anordning kan aldrig i längden hindra, knappast ens nämnvärt fördröja sprängningen, om de inre krafterna arbeta i riktning från varandra.

Då kommittén efter att hava övervägt alla de skäl, som tala för och emot prebendeinstitutionens upphävande, kommit till den bestämda övertygelsen, att densamma bör i sin helhet upphöra, så är det följaktligen, emedan kommittén anser sig hava konstaterat, att de fördelar, som institutionen under vissa förhållanden kan

medföra, icke stå i rimlig proportion till de olägenheter, med vilka den städse är förbunden.

Rörande tidpunkten för indragningen av de särskilda prebendepastoraten hänvisas till det följande.

Upprätthållande av sambandet mellan de teologiska fakulteterna och kyrkan.

Ehuru det knappast torde tillkomma kommittén att framlägga några formliga förslag till de åtgärder, som, därest prebendeinstitutionen avskaffas, till äventyrs kunna anses nödvändiga för att befordra sambandet mellan de teologiska fakulteterna och kyrkan — initiativ härutinnan böra självfallet tagas av vederbörande akademiska och kyrkliga myndigheter — har kommittén likväl ansett sig böra i viss omfattning yttra sin mening i denna fråga.

Såsom framgår av den historiska redogörelsen, uppställde 1868 års kyrkomöte såsom villkor för sitt bifall till prebendernas indragning den förutsättningen, att för befordran till teologie professor eller adjunktur skulle krävas ett års prästerlig tjänst i församlingen. Att uppställa en dylik ovillkorlig kompetensfordran för samtliga teologie professorer kan enligt kommitténs mening icke vara försvarligt. Enligt vad kommittén förvissat sig om, lära även samtliga nuvarande ledamöter i de båda teologiska fakulteterna vara bestämda motståndare till en dylik anordning, varigenom i vetenskapligt hänseende synnerligen väl meriterade forskare skulle kunna bli utestängda från möjligheten att konkurrera om de teologiska lärarestolarna.

Däremot har det synts kommittén kunna ifrågasättas, huruvida man icke lämpligen borde fordra minst ett års prästerlig församlingstjänstgöring för att kunna ifrågakomma till professor i praktisk teologi. Att professorn i detta ämne bör vara väl förtrogen med församlingsarbetet och över huvud taget alla en prästmans åligganden, torde vara ostridigt. Det torde även vara klart, att en dylik förtrogenhet knappast kan vinnas utan en längre tids prästerlig tjänstgöring ute i församlingen. Men härav följer ej ovillkorligen, att man bör såsom formellt kompetensvillkor stadga viss tids tjänstgöring såsom präst. Ämnets egen beskaffenhet lär nog tvinga den, som skall ägna sig åt dess studium, att underkasta sig dylik tjänstgöring. Till kommitténs kannedom har även kommit, att universitetsteologerna själva ställa sig avvisande eller åtminstone mycket tveksamma gent emot en dylik kompetensfordran, även då densamma inskränkes till enbart här ifrågavarande professor.

Hur sambandet mellan de teologiska fakulteterna och kyrkan skall kunna vidmakthållas är, såsom redan framhållits, ett spörsmål, vars besvarande torde tillkomma vederbörande akademiska och kyrkliga myndigheter. Kommittén anser sig därför endast böra antyda några synpunkter i denna fråga, vilka under diskussionen inom kommittén framkommit, men vilka kommittén icke gjort till föremål för någon närmare granskning.

Sålunda har gjorts gällande, att åtminstone professorn i praktisk teologi, vilken ju måste vara intimt förtrogen med de till prästämbetet inom svenska kyrkan hörande åligganden, borde äga rätt och skyldighet att deltaga i praktiskt församlingsarbete. Vidare har uppmärksamheten fästs vid den anordning med skyldighet

för de teologie professorerna att i tur och ordning uppehålla gudstjänsten i en särskild s. k. universitetskyrka, vilken anordning bragtes på tal vid 1868 års kyrkomöte, och som ej sällan lär förekomma i utlandet. Ytterligare har framhållits vikten av att de teologiska fakulteterna beredas tillfälle att avgiva yttranden i alla för kyrkan viktiga interna spörsmål. Slutligen har erinrats om det föreningsband, som ligger däri, att de teologie professorerna även efter prebendernas indragning fortfarande förbliva ledamöter i stiftsstyrelserna, något som med hänsyn till den förbindelse med det praktiska livets förhållanden, som härigenom åstadkommes, ej torde sakna sin betydelse.

Den lämpligaste tidpunkten för indragningen av de olika prebendena.

Den allmänna planen för avvecklingen.

Av den förut lämnade historiska redogörelsen framgår, att prebendeinstitutionens avveckling, som började redan på 1850-talet, skett successivt och under iakttagande av synnerlig varsamhet. Vid ett upphävande av prebendenaturen hos de ännu kvarvarande prebendepastoraten, har kommittén ansett, att man borde sträva efter att låta avvecklingen äga rum under så mjuka former som möjligt, dock med beaktande av att den bör vara slutförd inom rimlig tid. Kommittén har därför tänkt sig, att de prebendepastorat, som redan blivit föremål för ny löne-reglering, i allmänhet skulle befrias från sin prebendenatur antingen den 1 maj 1921 eller den 1 maj 1922¹, beroende på de praktiska synpunkter, som i de olika fallen kunna göras gällande. Beträffande åter de pastorat, där ny löne-reglering träder i kraft under något av de närmaste åren, synes tidpunkten för detta ikraftträdande i regel böra vara bestämmande för indragningen. Slutligen finnes ett pastorat, där löne-regleringsperioden går till ända först år 1932². Här synes det vara önskvärt att verkställa indragningen avsevärt tidigare.

Den allmänna plan för avvecklingen, som kommittén här förut sökt skissera, kan ej på alla punkter fullt konsekvent genomföras. På grund av särskilda anledningar kan det visa sig lämpligt, att låta indragningen i fråga om något visst pastorat äga rum något tidigare eller senare än annars skulle hava varit fallet.

Med hänsyn till den mångfald rent praktiska omständigheter, som behöva beaktas, då man skall bestämma tidpunkten för ett pastorats befriande från dess prebendenatur, och vilka näppeligen torde kunna behörigen utredas, utan att samtliga vederbörande i orten beredas tillfälle att yttra sig i frågan, har kommittén tänkt sig, att det medgivande till indragning av professorsprebendena, som erfordras från riksdagens och kyrkomötets sida, icke skulle hänföra sig till viss angiven tidpunkt, utan att nämnda representationer, liksom i fråga om biskopsprebendena, även här skulle överlämna åt Kungl. Maj:t att närmare bestämma tiden, då förändringen lämpligen bör äga rum.

¹ I fråga om tiden för ny löne-reglerings ikraftträdande i de olika prebendepastoraten hänvisas till tabell A.

² På grund av stadgandet i 2 § 2 st i lagen om indragning till statsverket och avskrivning av prästerskapets tionde samt om ersättning därför den 9 december 1910 kan dock efter framställning av pastoratet och dess ordinarie prästerskap nu gällande löne-reglering i pastoratet komma att upphöra före 1932, dock tidigast den 30 april 1924.

Tabell B, utvisande biskopslöneregleringsfondens inkomster och utgifter åren 1909—1918.

	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.
<i>Inkomster.</i>										
Intressemedel och kapitalvinst.....	28,969	29,751	30,877	32,507	33,453	36,463	37,813	40,954	43,100	46,458
Arrendemedel m. m.	4,916	25,022	25,127	25,631	25,794	25,107	22,825	29,598	31,056	31,055
Indelningsersättning	36,675	13,691	13,718	13,770	19,418	10,943	26,827	21,378	23,991	13,373
Skogsförsäljningsmedel	—	—	—	—	—	—	8,800	6,184	34,078	34,045
Diverse	3,151	—	35	3,150	4,279	4,294	—	—	42	10,976
Summa	73,711	68,464	69,757	75,058	82,944	76,807	96,265	98,114	132,267	135,907
Årlig medelinkomst	90,929									
<i>Utgifter.</i>										
Lönefyllnad till åtskilliga biskopar	20,511	18,860	29,211	20,510	24,243	23,284	23,954	24,868	35,094	32,303
Lön och hyresers. till biskopen i Luleå	14,000	14,000	14,000	14,000	14,000	14,000	14,000	14,000	14,000	14,000
Kostnader för skogsskötsel ...	—	—	—	—	—	—	388	5,900	8,062	8,532
Boställshavares andelar i behållen skogsavkastning	—	—	—	—	—	—	—	—	6,550	5,163
Diverse	2,577	31,979	748	874	1,181	3,732	4,320	883	31,615	3,940
Summa	37,088	64,839	43,959	35,384	39,424	41,016	42,662	45,651	95,321	63,938
Årlig medelutgift..	50,928									
Fondens tillväxt	36,623	3,625	25,798	39,674	43,520	35,791	53,603	52,463	36,946	71,969
Årlig medeltillväxt	40,001									
Behållning vid årets slut	792,664	796,289	822,087	861,761	905,281	941,072	994,675	1,047,138	1,084,084	1,156,053

Med användande av det material, som varit för kommittén tillgängligt, har kommittén emellertid sökt bilda sig en uppfattning angående den tidpunkt, då indragningen i de särskilda fallen synes böra ske. Denna kommitténs undersökning har givit följande resultat.

Vad först lektorsprebendena beträffar, utgår nu gällande lönerreglering i Hammarö pastorat 1921 och i Öjaby pastorat 1924. I fråga om förstnämnda pastorat synes intet hinder möta att låta prebendaturen upphöra den 1 maj 1921. Även vad Öjaby angår, torde — särskilt med hänsyn därtill, att någon önskan om prebendaturens upphörande icke synes hava kommit till uttryck inom pastoratet — giltig anledning knappast föreligga att verkställa indragningen före lönerregleringsperiodens utgång.

Lektorsprebendena.

Biskops-
prebendena.

I biskopsprebendena utgå löneregleringarna under följande år: Visby pastorat 1920, Bälinge pastorat 1922, Gårdsby pastorat och Tölö pastorat 1923 samt Stora Kils pastorat 1932.

Rörande den ordning, i vilken biskopsprebendena borde indragas, yttrade föredragande departementschefen i förutberörda framställning till 1915 års kyrkomöte, att de synpunkter, som därvid i synnerhet borde göra sig gällande, vore prebendernas lösensvärde, tiden för ny lönereglerings ikraftträdande i prebendepastoratet, pastoratets behov av särskild kyrkoherde med hänsyn till dess storlek och folkmängd samt avstånd till stiftsstadens behov av dess sammanslagning med annat pastorat, uppgifter, som utöver biskopsgöromålen åligga vissa biskopar, m. m.

Såsom kommittén förut erinrat, beror möjligheten att indraga biskopsprebendena väsentligen av biskopslöneregleringsfondens ekonomiska ställning. För att söka bilda sig en uppfattning angående denna, har kommittén med ledning av de av statskontorets fondbyrå publicerade s. k. fondredogörelserna låtit utarbeta här intagna tabell B., utvisande biskopslöneregleringsfondens inkomster och utgifter under åren 1909—1918. Av tabellen framgår, att under här ifrågavarande tioårsperiod fondens inkomster uppgått till i medeltal cirka 91,000 kronor om året (lägst 68,464 kronor år 1910 och högst 135,907 kronor år 1918) och dess årliga utgifter till i medeltal omkring 51,000 kronor (lägst 35,384 kronor år 1912 och högst 95,321 kronor år 1917). Fonden, som således tillväxt med i medeltal 40,000 kronor om året (lägst 3,625 kr. år 1910 och högst 71,969 kronor år 1918), uppgick vid 1909 års början till cirka 755,000 kronor men vid slutet av 1918 till i runt tal 1,155,000 kronor. Av tabell A framgår, att de lönefyllnadsbelopp, som vid de 5 kvarvarande biskopsprebendernas indragning tillkomma vederbörande biskopar, av kammarkollegium och statskontoret beräknats uppgå till sammanlagt 18,729 kronor, d. v. s. icke fullt hälften av det belopp, som utgör medeltalet för biskopslöneregleringsfondens hittillsvarande årliga tillväxt under den gångna tioårsperioden. Med hänsyn till fondens framtida ekonomiska bärkraft torde således ej möta några betänkligheter att indraga prebendena, när det från andra synpunkter befinnes lämpligt.

Vad då först Visby pastorat beträffar, har, såsom förut anförts, frågan om prebendens naturens upphörande nyligen varit föremål för Eders Kungl. Maj:ts prövning i samband med spørsmålet om ny lönereglering för pastoratet. Vid sådant förhållande, och då onekligen i fråga om detta prebendepastorat alldeles särskilda omständigheter föreligga, vilka ställa pastoratet i en klass för sig, torde anledning saknas att för närvarande ifrågasätta ändring av det nu bestående prebendeförhållandet.

Vidkommande därefter Bälinge pastorat, Gårdsby pastorat och Tölö pastorat synes indragningen lämpligen böra äga rum vid gällande löneregleringsperiods utgång den 1 maj 1922, respektive den 1 maj 1923.

I fråga om Stora Kils pastorat kan man, såsom förut framhållits, ej gärna invänta den tidpunkt, då ny lönereglering normalt skall träda i kraft. Däremot synes det kunna ifrågasättas, att indragningen skulle äga rum den 1 maj 1924, då gällande lönereglering tidigast kan komma att upphöra. Enär det torde vara långt ifrån säkert, att ett dylikt upphörande i förtid verkligen kommer att äga rum, samt vidare Stora Kils pastorat upprepade gånger begärt att bliva befriat från sin

prebendeegenskap, anser kommittén övervägande skäl tala för att indragningen bör verkställas redan den 1 maj 1921.

Kommittén övergår härefter till professorsprebendena, i första hand dem, som äro anslagna åt medlemmar av teologiska fakulteten i Uppsala.

Professors-
prebendena

Såsom framgår av tabell A, har ny löneroglering år 1917 trätt i kraft i samtliga dessa sisberörda pastorat utom i Börje, där detta inträffar år 1920, samt i Danmark och Helga Trefaldighet, vilka ingå i ny löneroglering år 1922. Vid sådant förhållande synes det mest praktiskt att låta prebendenaturen i fråga om alla pastoraten upphöra den 1 maj 1922. Beträffande Uppsala och Vaksala, vilka pastorat innehavas av förste teologie professorn och domprosten, föreligga dock särskilda omständigheter, som tala för att indragningen bör uppskjutas ytterligare ett år. Den nuvarande innehavaren av domprostbefattningen uppnår nämligen pensionsåldern den 10 juni 1922. På grund av denna omständighet och med hänsyn måhända jämväl till den nuvarande innehavarens anställningsförhållanden i avseende å honom meddelad särskild fullmakt såsom förste teologie professor och domprost, synes det lämpligt, att förändringen äger rum först efter nyssnämnda tidpunkt. Härtill kommer ytterligare en omständighet. Såsom framgår av tabell A, anmärkning 3, verkställde man vid senaste lönerogleringen för universitetsprofessorerna icke någon formelig beräkning av den behållna inkomsten från domprostens båda prebendepastorat utan nöjde sig med att konstatera, att hans sammanlagda inkomster vid tjänsten redan uppgingo till så högt belopp, att han varken kunde göra anspråk på lönefyllnad eller ålderstillägg. Det skulle därför lätteligen kunna uppstå tvist rörande storleken av det lönefyllnadsbelopp, som jämlikt nämnda cirkuläret den 28 april 1882 för tiden efter prebendens indragning borde tillkomma den nuvarande prebendarien.

Vad professorsprebendena i Uppsala angår, vill det därför synas, som om indragningen lämpligen bör äga rum den 1 maj 1922 i fråga om Danmarks pastorat, Helga Trefaldighets pastorat, Gamla Uppsala pastorat, Uppsala—Näs pastorat, Hagby—Ramsta pastorat och Börje pastorat samt den 1 maj 1923 i fråga om Uppsala pastorat och Vaksala pastorat. Då den nuvarande innehavaren av domprostbefattningen torde komma att avgå från sin tjänst under loppet av ecklesiastikåret 1922—1923, synes befattningen böra stå vakant, intill dess prebendeindragningen vid ecklesiastikårets utgång äger rum.

I de pastorat, som äro anslagna åt medlemmar av teologiska fakulteten i Lund, träder ny löneroglering i kraft först i Husie pastorat år 1920, därefter i Västra Kärrstorps pastorat, Stångby pastorat och Stora Uppåkra pastorat år 1921, så i Hällestads pastorat år 1923 samt sist i Lunds pastorat år 1925. Beträffande försträmnda fyra pastorat torde indragningen böra äga rum den 1 maj 1921, och i fråga om Hällestads pastorat den 1 maj 1923. Vad åter angår Lunds pastorat, synes det föreligga starka skäl att verkställa indragningen redan före ny löneroglerings ikraftträdande. Den nuvarande prebendarien uppnår nämligen pensionsåldern redan den 10 januari 1923. Det måste då anses mindre lämpligt att utnämna en ny förste teologie professor och domprost, vilken skulle vara nödsakad frånträda sin kyrkoherdebefattning redan efter ett par år. Kommittén håller därför före, att även Lunds pastorat bör befrias från sin prebendenatur redan den 1 maj 1923. Då den nuvarande domprosten lär komma att frånträda sin tjänst under

loppet av ecklesiastikåret 1922—1923, torde domprostbefattningen i Lund, liksom den i Uppsala, böra stå vakant intill ecklesiastikårets utgång.

Enligt kommitténs uppfattning böra således de olika prebendena indragas i följande ordning:

- år 1921: Hammarö pastorat, Stora Kils pastorat, Västra Kärrstorps pastorat, Stångby pastorat, Stora Uppåkra pastorat och Husie pastorat;
 år 1922: Bälinge pastorat, Danmarks pastorat, Helga Trefaldighets pastorat, Gamla Uppsala pastorat, Uppsala-Näs pastorat, Hagby-Ramsta pastorat och Börje pastorat;
 år 1923: Gårdsby pastorat, Tölö pastorat, Uppsala pastorat, Vaksala pastorat, Lunds pastorat och Hällestads pastorat samt
 år 1924: Öjaby pastorat.

Visby pastorat skulle tills vidare få behålla sin prebendenatur.

Erforderlig lönefyllnad till vederbörande befattningshavare i samband med prebendernas indragning.

Enligt förutberörda nådiga cirkulär den 28 april 1882 är prebendarie, som förklarar skyldig avträda prebendepastorat, berättigad till lönefyllnad med belopp, vartill inkomsten av prebendet finnes i lönestat upptagen eller vid lönereglering beräknad. Dessa lönefyllnadsbelopp finnas angivna i sista kolumnen av tabell A.

Lektors-
prebendena.

Vad först lektorsprebendena angår, har i gällande lönestat för högre allmänna läroverket i Karlstad beräknats, att Hammarö pastorat skulle lämna en behållen inkomst av 577 kronor. Teologie lektorn vid nämnda läroverk lärer därför vara berättigad att efter prebendets indragning bekomma lönefyllnad av allmänna medel med ett belopp av 577 kronor om året. — Från Öjaby pastorat däremot har någon behållen inkomst för prebendarien, teologie lektorn i Växjö, icke beräknats, och lönefyllnad är således här icke erforderlig.

Biskopspre-
bendena.

I fråga om biskopsprebendena erbjuder fixerandet av lönefyllnadsbeloppen i vissa fall svårighet, enär av de handlingar, som ligga till grund för Kungl. Maj:ts beslut angående de löneinkomster, som för framtiden skulle vara förenade med de olika biskopsämbetena, ej alltid med full tydlighet framgår, till huru stort belopp behållna inkomsten av vederbörande prebendepastorat av Kungl. Maj:t beräknats uppgå. Då, efter vad kommittén inhämtat, särskild utredning angående de biskoparna tillkommande ersättningsbeloppen verkställdes av kammarkollegium och statskontoret, har kommittén ansett sig kunna utgå från de belopp, som beräknats av nämnda ämbetsverk, och vilka belopp, vad de redan indragna biskopsprebendena beträffar, synas hava lagts till grund vid ersättningsbestämmande. För samtliga kvarvarande biskopsprebendena — med undantag av Visby pastorat — uppgå lönefyllnadsbeloppen enligt ämbetsverkens uträkning till sammanlagt 16,429 kronor.

Professors-
prebendena.

Vad professorsprebendena i Uppsala beträffar, är den behållna inkomsten från varje särskilt prebende — undantagandes Uppsala pastorat och Vaksala pastorat — i universitetets stat upptagen till visst belopp, vilket även finnes angivet i tabell A, sista kolumnen. Till vederbörande professor utgår av allmänna medel så stor lönefyllnad, som erfordras för att inkomsterna vid tjänsten skola uppgå till vanlig professorslön, 7,500 kronor (vid den vakanta extra ordinarie professuren i praktisk teologi, med vilken Börje pastorat är förenat som prebende, 4,500 kronor). Vid

prebendepastoratens indragning böra således de av statsmedel utgående lönefyllnadsbidragen förhöjas med de belopp, vartill inkomsterna från respektive prebenden i staten beräknats.

I fråga om Uppsala pastorat och Vaksala pastorat råda, såsom framgår av anmärkning 3 vid tabell A, särskilda förhållanden. Förste teologie professorn och domprosten i Uppsala åtnjuter för närvarande enligt universitetets stat följande löneförmåner: 1) 12 famnar ved, beräknade till 180 kronor; 2) av allmänna medel 2,000 kronor; 3) inkomsten av Uppsala stads och Vaksala prebendepastorat, vilken icke uppskattats till visst belopp. I olikhet med de flesta andra professorer är han, enär hans inkomster beräknats överstiga vanlig professorslön med ålderstillägg, icke berättigad till dylikt tillägg. Då enligt kommitténs mening här ifrågavarande prebenden böra indragas först efter nuvarande prebendariens avgång från tjänsten, lärer såsom lönefyllnad allenast erfordras så stort belopp, som är behöfligt för att uppbringa inkomsterna vid även denna professur till 7,500 kronor. Då kommittén föreställer sig, att den naturaförmån av 12 famnar ved, som hittills utgått till innehavaren av förste teologie professuren, i framtiden — sedan sagda professur skilts från domprostbefattningen och därigenom förlorat sin särskilda karaktär i förhållande till de andra teologiska professorsbeställningarna — kommer att indragas till den s. k. ålderstilläggsfonden, i likhet med vad som tidigare skett med övriga till professorerna i Uppsala utgående naturaförmåner, skulle det erforderliga lönefyllnadsbeloppet uppgå till 5,500 kronor. Härjämte bör vederbörande professor tillerkännas rätt att bekomma ålderstillägg efter vanliga grunder.

I Lund är frågan om lönefyllnadsbeloppen något mera invecklad än i Uppsala.

I universitetets stat äro icke upptagna några särskilda belopp såsom vederbörande prebendariers behållna inkomst av prebendepastoraten utan allenast de av allmänna medel utgående lönebidragen. Av förut berörda nådiga propositioner nr 99 till 1907 års riksdag, sid. 113, nr 97 till 1908 års riksdag, sid. 50, och nr 244 till 1913 års riksdag, sid. 8, framgår emellertid, att de teologie professorernas i Lund inkomster beräknats uppgå till följande belopp:

Befattningshavare.	Bidrag av allmänna medel. Kr.	Beräknad inkomst av prebendepastorat. Kr.	Summa löneinkomster. Kr.
Prebendarien i Lunds pastorat (förste teologie professorn och domprosten).....	3,480	10,264	13,744
D:o i V. Kärrstorps pastorat.....	1,200	7,553	8,753
D:o i Stångby »	840	7,532	8,372
D:o i St. Uppåkra »	2,400	5,647	8,047
D:o i Hällestads »	1,290	6,210	7,500
D:o i Husie »	3,921	3,579	7,500

Förstnämnda tre prebendarier hava med hänsyn till den sammanlagda inkomstens storlek ansetts icke behöva ålderstillägg. Prebendarien i Stora Uppåkra

pastorat är berättigad bekomma ålderstillägg med 53 kronor. Prebendarierna i Hällestads pastorat och Husie pastorat äga rätt till ålderstillägg av vanlig storlek.

På grund av bestämmelserna i nådiga cirkuläret den 28 april 1882 lära de nuvarande prebendarierna, därest indragningen kommer att äga rum under deras tjänstetid, vara tillförsäkrade lönefyllnad av allmänna medel med de i tablån här ovan såsom beräknad inkomst av prebendena upptagna beloppen, oaktat deras löneinkomster härigenom i vissa fall komma att överstiga de vanliga professorslönerna. Efter de nuvarande tjänst innehavarnas avgång från sina professorsbeställningar böra givetvis de av allmänna medel utgående lönebeloppen sänkas till 7,500 kronor för varje professor. I samband därmed böra de professorer, som dittills icke åtnjutit ålderstillägg eller åtnjutit sådant till belopp, understigande 600 kronor, förklaras berättigade att uppbära dylikt tillägg å 600 kronor.

Därest de olika professorsprebendena komma att indragas vid de tider, som av kommittén tidigare i betänkandet föreslagits, komma följande *ytterligare* lönefyllnadsbelopp att, för år räknat, bliva erforderliga:

från $\frac{1}{5}$ 1921:

till den professor, vilken tidigare innehåft

Västra Kärrestorps pastorat	kronor	7,553 ¹
Stångby »	»	7,532 ²
Stora Uppåkra »	»	5,647 ³
Husie »	»	3,579

Summa kronor 24,311

från $\frac{1}{5}$ 1922:

till den professor, vilken tidigare innehåft

Danmarks pastorat	kronor	1,075
Helga Trefaldighets »	»	880
Gamla Uppsala »	»	1,425
Uppsala-Näs »	»	95
Hagby-Ramsta »	»	460
Börje »	»	960

Summa kronor 4,895

från den $\frac{1}{5}$ 1923:

till den professor, vilken tidigare innehåft

Uppsala pastorat och		
Vaksala »	kronor	5,500
Lunds »	»	4,020
Hällestads »	»	6,210

Summa kronor 15,730

¹ Efter nuvarande tjänst innehavarens avgång från professuren minskas detta ytterligare löne-tillskott till 6,300 kronor.

² Efter nuvarande professors avgång 6,660 kronor.

³ Efter nuvarande professors avgång 5,100 kronor.

Det sammanlagda ersättningsbeloppet vid samtliga professorsprebendena utgör 44,936 kronor, vilket belopp dock, sedan vissa nuvarande tjänstinnehavare avgått från sina professurer, minskas till 42,264 kronor.

I detta sammanhang torde lämpligen kunna beröras ytterligare ett par spörsmål av ekonomisk art, vilka icke direkt sammanhånga med prebendeindragningen.

De teologie professorerna åtnjuta icke, i likhet med de lektorer, som äro domkapitelsledamöter, förmånen av minskad undervisningsskyldighet i förhållande till sina kolleger inom andra fakulteter. Ej heller erhålla de någon särskild ersättning i penningar för sitt arbete med domkapitelsgöromålen. Däremot har man stundom velat göra gällande, att de särskilda ekonomiska förmåner, som medfölja innehavandet av prebende, skulle innebära ersättning för sagda göromål. Såsom stöd för detta påstående har man särskilt framhållit, att en var av de förutvarande ordinarie teologie professorerna i Lund från universitets löningsfond erhållit kontant bidrag till så stort belopp, att detta tillsammans med den beräknade inkomsten av prebendepastoratet avsevärt överskjutit vanlig professorslön. Vidare har man erinrat därom, att tillfällig löneförbättring kunnat utgå till teologie professor, som innehar prebendepastorat, ehuru hans sammanlagda inkomst av professuren och prebendet (ålderstillägg och krigstidstillägg oberäknat) uppgått till betydligt högre belopp än den normala professorslönen.

Ersättning
för dom-
kapitelsgöromålen.

Kommittén anser visserligen skäligt, att de teologie professorerna i en eller annan form tillerkännas ersättning för sitt betydande arbete med stiftets angelägenheter, men anser sig, då frågan icke står i ostridigt sammanhang med prebendens indragning, icke böra framlägga något förslag i saken.

I ett den 3 november 1919 avgivet underdånigt utlåtande angående anslag till lönefyllnad åt en professor vid teologiska fakulteten i Lund har kommittén på anförda skäl hemställt om beviljande av ett belopp av 1,030 kronor såsom ytterligare lönefyllnad för tiden 1 maj—31 december 1920 åt den teologie professor vid Lunds universitet, vilken såsom prebende innehar Husie pastorat. Tillika har kommittén förklarat sig senare komma att avgiva yttrande rörande det lönefyllnadsbelopp, som kunde vara erforderligt för prebendarien i Husie för tiden efter den 31 december 1920. Då kommittén i berörda utlåtande beräknat, att löningsbidraget till ifrågavarande professur borde i anledning av ny lönerегlerings ikraftträdande i Husie pastorat förhöjas med 1,539 kronor för år räknat, erfordras för tiden 1 januari—30 april 1921, då enligt kommitténs mening Husie pastorat lämpligen bör skiljas från professuren, såsom ytterligare lönefyllnad ett belopp av 509 kronor.

Lönefyllnad
för viss tid
till prebendarien i
Husie.

De blivande kyrkoherdarnas i Uppsala och Lund ställning till stiftsstyrelserna.

Enligt § 1 i kungl. förordningen den 11 februari 1687, huru med rättegång uti domkapitlen skall förhållas, äro domkapitlen i Uppsala och övriga orter, där akademier finnas, sammansatta på sådant sätt, att ärkebiskopen, respektive biskopen fungerar såsom preses och de teologie professorerna såsom assessorer. I övriga dom-

kapitel presiderar biskopen med kyrkoherden i domkyrkan och lektorerna såsom ordinarie assessorer. I § 9 av samma förordning stadgas, att, när preses ej själv är tillstädes, skall domprosten företräda honom, samt att vid förfall för domprosten den honom närmast är i ordningen skall föra ordet.

För den händelse Uppsala pastorat och Lunds pastorat skulle befrias från sin egenskap att vara prebenden åt en teologie professor (förste teologie professorn) samt erhålla egna kyrkoherdar, komma dessa, därest ovanberörda författningsbestämelse bibehålles oförändrad, icke att bliva bisittare i vederbörande domkapitel. Detta förhållande, att kyrkoherdarna vid landets två förnämsta domkyrkor, vilka befattningshavare väl även för framtiden komma att benämnas domprostar, skulle sakna säte och stämma i stiftsstyrelsen, kan måhända synas som en oegentlighet. I den framställning, som från Uppsala nyligen gjorts därom, att pastoratets prebendenatur måtte upphävas, har man också särskilt påyrkat, att den blivande kyrkoherden, i likhet med övriga domprostar i riket, måtte få säte som vice preses i domkapitlet.

Då, som bekant, förslag till fullständig omorganisation av domkapitlet nyligen utarbetats, samt vidare enligt kommitténs mening den omständigheten, att här ifrågasvarande två pastorat lösas från sin prebendenatur och förses med särskilda kyrkoherdar, icke med nödvändighet synes framtinga en sådan partiell författningsändring, att dessa kyrkoherdar göras till bisittare i kapitlet, har kommittén ansett sig kunna inskränka sig till att allenast fästa uppmärksamheten på nu berörda konsekvens av prebendeindragningen. Härvid har kommittén dock ej kunnat underlåta att framhålla, hurusom domkapitlet i Uppsala och Lund, därest sagda kyrkoherdar bleve bisittare i dem, skulle komma att tillföras en stor fond av praktisk erfarenhet, något som vore av ej ringa betydelse, sedan de teologie professorerna upphört att innehava prebenden.

I fråga om vissa av de löneförmåner, vilka för närvarande tillkomma domprostarna i Uppsala och Lund, har det rätt delade meningar, huruvida domprosten åtnjutit sagda förmåner i egenskap av vice preses i domkapitlet eller såsom prebende-kyrkoherde. Resultatet av de hittills verkställda utredningarna har, enligt vad kommittén inhämtat, snarast talat till förmån för den senare uppfattningen. Då det emellertid icke förefaller alldeles omöjligt, att ytterligare bidrag till denna frågas lösning stå att vinna genom fortsatt undersökning i ämnet, synes det kommittén kunna ifrågasättas, huruvida ej ytterligare utredning genom vederbörande ämbetsverks försorg bör föranstaltas, därest riksdagens och kyrkomötets medgivande till prebendernas indragning erhålles.

I detta sammanhang anser sig kommittén jämväl böra erinra därom, att, därest kyrkoherdetjänsterna i Uppsala och Lund skiljas från förste teologie professorsbefattningarna, någon anledning att för framtiden utse en av teologiska fakultetens ledamöter till förste teologie professor knappast torde föreligga. Om nämnda befattning skall bibehållas, måste i alla händelser de bestämmelser, som genom nådiga breven den 18 september 1909 i fråga om Uppsala universitet och den 9 juni 1911 beträffande Lunds universitet lämnats rörande förste teologie professuren och densamma tillsättning undergå förändring.

Om förste teologie professorsbefattningen.

Kommitténs hemställan.

Under återopande av vad kommittén här förut anført, hemställer kommittén i underdånighet, att Eders Kungl. Maj:t täcktes

dels, jämlikt § 114 regeringsformen och prästerskapets privilegier den 16 oktober 1723, inhämta kyrkomötets yttrande, huruvida kyrkomötet för sin del medgiver, att indragning av de teologie professorsprebendena må i den ordning Kungl. Maj:t prövar skäligt bestämma och enligt den ersättningsgrund, som i nådiga cirkuläret den 28 april 1882 finnes angiven, successivt genomföras;

dels ock föreslå riksdagen att ej mindre medgiva, att indragning av sagda prebenden må på ovan berört sätt genomföras, än även bevilja de för indragningens genomförande erforderliga lönefyllnadsbeloppen till vederbörande professorer;

dels slutligen föreslå riksdagen att bevilja ett belopp av 509 kronor såsom ytterligare lönefyllnad för tiden 1 januari—30 april 1921 åt den teologie professor vid Lunds universitet, vilken såsom prebende innehar Husie pastorat.

Undertecknad Pfannenstill återopar vid betänkandet fogad reservation.

Av undertecknad Göransson har utarbetats en Promemoria, innefattande bidrag till professorsprebendernas i Uppsala uppkomst och historia. Denna promemoria, vilken icke granskats inom kommittén, överlämnas härjämte.

Lund den 13 november 1919.

Underdånigst

WILLIAM LINDER.

N. J. GÖRANSSON.

SVEN LINDERS.

P. NILSSON.

H. NORDSTRÖM.

M. PFANNENSTILL.

CARL VOLLMER.

JOHAN JÖNSSON.

Reservation av herr Pfannenstill.

Det lider intet tvivel, att där genom den ännu för den teologiska fakulteten bestående prebendeinstitutionen knytes ett visst band mellan teologisk vetenskap och kyrklig verksamhet, som medför eller åtminstone kan medföra avsevärda fördelar för bådadera: kan skänka vetenskapsmannen känning med livet och därigenom icke blott befrämja hans egen forskning, utan även sätta honom i stånd att bättre än eljest för den praktiskt verksamme prästmannen bearbeta de resultat, vartill hans vetenskap kommit.

Men det lider ej heller något tvivel, att stora olägenheter äro förbundna med prebendeinstitutionen för såväl prebendeinnehavaren som framför allt för församlingarna, vilka ej själva få välja sin kyrkoherde och komma att sakna garanti för den nödiga kontinuiteten i ämbetsförvaltningen.

Och vad de mer teoretiskt teologiska professurerna beträffar övertäga, när man rent sakligt bedömer frågan, dessa olägenheter vida de fördelar man kan påvisa, i synnerhet som dessa senare i det stora flertalet fall visa sig vara rätt illusoriska. Huru nämligen tala om en verklig kontakt med församlinglivet, där prebendeinnehavaren högst en à två gånger om året hinner för andra mer trängande äligganden besöka sin församling? Och varför skulle icke denna känning med det religiösa livet, som man med rätta uppskattar så högt, av universitetsteologen kunna lika bra vinnas på andra vägar, i hans närmaste omgivning? I det närvarande läget saknas dock icke uppgifter av olika slag för den, som äger förutsättningar att ingripa och vill ingripa i skeendet på det kyrkliga livets område. Men gäller det att bevara och stärka enhetsbandet mellan universitetsläraren och prästerskapet ute i den praktiska tjänstgöringen, så måste även här sägas, att man ej får överdriva. I själva verket äger dock den förres ställning såsom ledamot i stiftsstyrelsen för sagda ändamål en mycket större betydelse än det faktum, att han i förbindelse med sin universitetstjänst är kyrkoherde i ett prebende.

I allt detta, varpå jag fördenskull ej anser mig behöva närmare ingå, råder fullständig överensstämmelse mellan mig och kommitténs övriga ledamöter.

Våra ståndpunkter skilja sig först, när det blir tal om den praktiskt teologiska professuren. Den särställning, som tillkommer denna, tillgodoses, efter vad jag för min del kan se, allra bäst, ifall densamma som hittills bindes vid ett prebendepastorat. Hur skall väl en universitetslärare, som har att icke blott teoretiskt, utan även i den praktiska seminarieundervisningen företräda sådana ämnen som predikokonst, kristendomsundervisning, själavård, församlingsvård och kyrkolagfarenhet, kunna på ett tillfredsställande sätt göra detta, med mindre han äger ett osökt tillfälle att ständigt själv i egenskap av pastor i egen församling få utöva

dessa funktioner? Han bör ha tillfälle att omsätta gängse äldre teorier i praktiken för att kunna föreslå nödiga förbättringar, och han bör ha tillfälle att pröva de nya uppslagen. Och hur skall väl denne universitetslärares undervisning kunna fullt motsvara, vad man av densamma begär, därest han icke satts i tillfälle att följa sina lärjungar utom lärosalens väggar in i en levande församling för att där, i den mån det låter sig göra utan men för den normala församlingsvärden, kunna giva dem den första nödvändiga handledningen till de meddelade kunskapernas tillämpning.

Om det ur universitetssynpunkt önskvärda i, att professuren i praktisk teologi får bibehålla sitt prebende, hava så gott som alla i första hand sakförståndiga varit ense. År 1889 förekom prebendefrågan till överläggning inom det akademiska konsistoriet här i Lund. Av Uppsala teologiska fakultet och konsistorium hade nämligen föreslagits prebendeinstitutionens upphävande mot vederlag och med bibehållande av prebenden för professorer och e. o. professorer i praktisk teologi. I det härav föranledda uttalandet från konsistoriet i Lund gick visserligen majoriteten med teologiska fakulteten och förordade samtliga prebendens bibehållande, men minoriteten, som vid tillfället var ganska stark, ville med sin avvikande mening dock ingalunda anbefalla samtliga prebendens borttagande utan anslöt sig till Uppsala-ståndpunkten. Och nu, då frågan åter bragts på tal, har uppfattningen inom teologiska fakulteten i Lund visat sig vara enhällig i sitt hävdande av prebendeinstitutionens betydelse just för den praktiskt teologiska professuren. Hur den teologiska fakulteten vid vårt nord-svenska universitet i nuvarande situation tänker i denna fråga, undandraget sig mitt omdöme, ehuru jag har vissa anledningar anraga, att man även där kunde vänta sig en rätt så stark anslutning till samma uppfattning. Härtill kommer nu ytterligare, att själva principen av båda fakulteterna kraftigt underströks vid det tillfälle, då en assistentbefattning i praktisk teologi stod på dagordningen och skulle inrättas. Man förordade nämligen då, att till assistent skulle utses en i praktisk tjänstgöring stående prästman, och att han skulle utses endast för tre, högst fem, år, emedan man på så sätt ville försäkra sig om att ständigt hava en person, som stod på höjdpunkten av prästerlig praktisk duglighet. Det kan här tilläggas, att samma betraktelsesätt gjort sig gällande såväl i Norge som i Danmark och hos dessa våra grannfolk lett till, att den praktiskt teologiska utbildningen av de blivande prästerna anförtröts åt någon särskilt framstående kyrkoherde i universitets- och huvudstaden.

Mot ett bibehållande av prebendeinstitutionen vid nu ifrågavarande lärostol, synes det mig, som skulle man ej heller kunna göra samma grava invändningar som eljest. Ingen kan med rätta fränkänna innehavaren av en praktiskt teologisk professor de nödiga förutsättningarna för att leda och deltaga i ett ordnat församlingsarbete. Och även det starka intresset kan väntas i regel vara för handen. För att förvissa sig härom behöver man endast genomgå raden av denna professurs innehavare t. ex. här i Lund från förra århundradets början. Vi möta så gott som idel framstående kyrkomän: Faxe, Ahlman, Thomander, Ebbe Gustaf Bring, Skarstedt, Billing, Sven Libert Bring och Holmström. Skulle någon enskild bland dessa ha misslyckats, så måste det ha berott på mindre lyckliga personliga egenskaper -- något, mot vilket ingen som helst tillsättningsform lämnar osvikligt skydd. Men är nu förhållandet det sagda, torde man lika litet ha grundad anledning att i detta särskilda fall beklaga församlingen, emedan vården om densamma för beständigt

lagts i händerna på vice pastorer, vilka dessutom ständigt växla. Kontinuiteten upprätthålles dock här av prebendeinnehavaren, i vilken församlingen icke blott har en andra prästerlig kraft vid sidan om den yngre prästmannen, utan i likhet med de gamla rangpastoraten har en mer än vanligt kvalificerad kyrkoherde att i sist hand förvalta sina angelägenheter. Men en sådan församling skulle under allt likväl sakna befogenhet att själv utse denne sin kyrkoherde? Ja, visserligen. Men intet hindrar, att tillsättandet av vice pastor här gjordes beroende av församlingens val.

För den händelse man nu, trots det här föreliggande och allmänt erkända behovet, ändock för att vinna likformighet skulle vilja upphäva prebendeinstitutionen jämväl på denna sista punkt, så uppstår helt naturligt nödvändigheten att se sig om efter anordningar, vilka äro i stand att ersätta, vad en prebendeförsamling varit och är för den praktiskt teologiska professuren. Och jag för min del tror, att det skulle bli synnerligen svårt att finna fullt tillfredsställande sådana.

Närmast till hands ligger helt visst att följa kyrkomötet 1868 och fråga sig, om icke allt väsentligt vunnos genom att införa ett ars prästerlig tjänstgöring såsom kompetensvillkor för sökande till professuren i praktisk teologi. Sedan kunde ju mycket lätt genom uppifrån givna bestämmelser en viss lämplig församling med kyrka och skola och pastorexpedition ställas universitetsundervisningen till förfogande. Häremot resa sig emellertid rätt allvarsamma betänkligheter. Sådana anordningar, som här föreslås, låta sig visserligen göra för den praktiskt teologiska undervisningen. Men man får nog vara förberedd på, att delvis samma olägenheter — och här till och med stegrade — skola inträda, som man trott sig kunna förutsätta inom prebendeförsamlingen. Det måste för en kyrkoherde i egen församling vida mer än för en yngre vice pastor kännas som ett intrång, om en utanför stående ägde rätt att ingripa än på den ena punkten och än på den andra. Och på församlingsvärden borde väl de blivande prästernas övningar under en lärares ledning verka lika störande i det ena fallet som i det andra — för så vitt de nu i någotdera verka störande. Vad åter beträffar förslaget att införa en viss tids prästerlig tjänstgöring såsom villkor för kompetens till professorsämbetet i praktisk teologi, så ha liknande bestämmelser alltid från universitetshall mött det mest avgjorda motstånd på grund av deras svärförenlighet med de i universitetsstatuterna upptagna befordringsgrunderna: vetenskapliga prestationer och — först där dessa ej förra fölla utslaget — lärareskicklighet. Men alls intet härutöver. En utväg vore nu visserligen att i stället intaga fordran på prästerlig tjänstgöring i de av kanslersämbetet utfärdade instruktionerna för fakultetens arbete. Men, ser jag rätt, undgick man icke heller på denna omväg att till sist ställas inför frågan: skall detta vara villkor för befordran eller icke?

Naturligast synes mig i själva verket vara, när man för att undkomma prebendeinstitutionen allt vidare följer den utvecklingsriktning, som gavs med inrättandet av assistentbefattningen för den praktiskt teologiska kursen. Man skulle kunna tänka sig, att hela den praktiskt teologiska utbildningen av de blivande prästerna liksom i våra nordiska grannländer anförtroddes åt någon framstående prästman i universitetsstaden. Eller, då en anordning som denna onekligen bättre lämpar sig för en huvudstad med möjlighet till skarpare urval, att man i Lund liksom redan i Uppsala lade allt det praktiska seminariearbetet i händerna på en förstärkt assistentinstitution, bestående av prefekt och assistent, under det att professorn i ämnet fick uteslutande ägna sig åt den teoretiska framställningen av

den praktiska teologiens olika discipliner. Detta allt låter otvivelaktigt säga sig. Men dels lämnade man med denna reform ur sikte det behov, som fortfarande skulle föreligga för den professionelle ämnesläraren att försöka sina teorier i det praktiska församlinglivet, dels överskattade man assistentinstitutionen. Denna har nämligen redan hunnit blotta en del synnerligen svaga sidor. Man gör orätt mot den vanligtvis större och mer svårskötta församling, vilken man ett par tre dagar i veckan berövar dess kyrkoherde. Och denne å sin sida förmår ej på sina avmätta besök i universitetsstaden, såsom han borde, tillfredsställa den studerande ungdomens behov att hava sin lärare på ett mera stadigvarande sätt ibland sig.

När tanken i detta sammanhang gått till det domkapitelsarbete, som pavilar den teologiska fakultetens professorer, och häri velat se för professorn i praktisk teologi en öppen port ut emot församlinglivet, så förbiser man detta arbetes nästan allt igenom profana natur nu för tiden. Lika betydelsefull platsen inom stiftsstyrelsen kan vara för samtliga teologie professorer för bibehållande och befastande av deras personliga förbindelse med stiftets prästerskap, lika otillräckligt är för den praktiskt teologiska professorn detta medel såsom ersättningsmedel för verksamheten ute i ett prebendepastorat.

Av vad jag nu sökt visa, torde ännu inga fullt acceptabla förslag hava framkommit till avlösande av prebendeinstitutionen även för professorn i praktisk teologi. Och för min del ser jag åtminstone icke för närvarande någon annan bättre utväg. Med den betydelse saken har anser jag mig därför icke äga rätt att borttaga även det med den praktiskt teologiska professuren förbundna prebendet.

Men jag vill framställa följande förslag:

I:o) att helst de två mindre stadspastoraten bestämdes som prebendepastorat och förenades med professuren i praktisk teologi, alltså i Uppsala Helga Trefaldighet eller — om hinder härför mötte — förslagsvis Gamla Uppsala, i Lund åter S:t Peders Kloster eller — om detta anses utförbart på grund därav att Kloster förut ej varit prebende — då Stångby och Vallkärra, som ligga nära universitetsstaden:

II:o) att tjänstgöringen i dessa prebendepastorat lades i händerna på fast anställda och på vanligt sätt i församlingarna valda komministrar, vilka även hade förordnande som vice pastorer, dock med samma klausul i förordnandet som förutvarande prebendepastorer, att prebendeinnehavaren ägde rätt inträda, i den mån hans tid medgäve sådant;

III:o) att, om man utgår ifrån den kyrkoherdelön, som den nya löneregleringen fastställt för ifrågavarande pastorat, komministern av denna skulle tillerkännas vanlig komministerlön, med tillägg av förslagsvis 1,000 kronor såsom ersättning för vicepastorsarbetet, men framför allt för att giva platsen en ännu mer fast karaktär, samt att återstoden av kyrkoherdelönen skulle tillfalla prebendeinnehavaren och komma att ingå i dennes professorslön, vilken följaktligen ej skulle överstiga vanlig professorslön. För den händelse S:t Peders kloster kunde på sådana villkor som de här utvecklade ställas till universitetsundervisningens tjänst, borde naturligtvis enligt samma principer de därvid bundna sodalitiemedlen tillerkännas komministern och ej prebendeinnehavaren.

Som synes, kan detta förslag likaväl betraktas som ett förslag att ersätta prebendeinstitutionen på denna sista punkt, där starkare skäl än eljest kunnat anföras för dess bibehållande.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	SID
Kommitténs uppdrag	1
Prebendeinstitutionens historia i Sverige sedan mitten av 1800-talet	1
Ännu kvarvarande prebenden	19
Böra kvarvarande prebenden indragas?	21
Upprätthållande av sambandet mellan de teologiska fakulteterna och kyrkan	27
Den lämpligaste tidpunkten för indragningen av de olika prebendena	28
Erforderlig lönefyllnad till vederbörande befattningshavare i samband med prebendernas indragning	32
Lönefyllnad för viss tid till prebendarien i Husie	35
De blivande kyrkoherdarnas i Uppsala och Lund ställning till stiftsstyrelserna	35
Om förste teologie professorsbefattningen	36
Kommitténs hemställan	37
Reservation av herr Pfannenstill	38